

Бүгдэ
арадай
газетэ

БҮРЯД УНЭН

*Бүгд
арадай
газетэ*

1995

СЕНТЯБРЬ

5

Намарай эхин хүхэйн цогцон
 харын 11
 ВТОРНИК
 гарагай 3
 №166 (19260)
 Газетын сэн
 хэлсээтэ.

**ПРАВИТЕЛЬСТВЫН
ХҮДЭЛМЭРИЙН ДОЛООН ХОНОГ**

8-дахи нюурта. Спортын бонин.
Дэлхэйн бониной дээжэһээ.

УНШАГТЫ,
ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи ньюрта. Дэлгүүр:
ажамидарха арга бэдэрх:
А.Очиров: "Хэм хэмжүүр соонь",
"Адууха мадаа—элбэг тэжээл"—
мэдэсэсэлүүд: И.Занданов:
"Хүитгэри хахын эхлэхэд..."

3-дахи ньюрта. Хүн ба
байлаали. М.Гилыков: "Байгаа

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ХЭМ ХЭМЖҮҮР СООНЬ

Хэдышье хүндэ саг хаань, хүдөөгэйхид ажаллахаар, хуудал байдлаа арга шадлаараа зохёон түбхинүүлээр. Мүн үбһэ тэжээл, ургаса хуряалгын эгээн шухала хаа түлэг дундаа гээшэ. Энэ жэлдэ аймаг дотороо 112.500 центнер үбһэ хуряажа абаха хараатайбди. Ажахынуудта тэжээл бэлэдхэлгын ябасые хаража үзэхэдэ, энэ тоодо уданшьегүй хүрэхэ дүтлөөд байна.

Энэ намартаа 11.446 гектар газархаа орооһото ургамал хуряаха ёһотойбди. Уридлан багсаамжалһанай ёһоор, шэниисэ - 50 мянган центнер, хара таряа - 5200 центнер, ешмээн - 13.300 центнер, обёос 35.600 центнер абтахаар хүлээгдэнэ.

Мал ажалые абаад үзэбэл, малай тоо толгой, ашаг шэмэнь доошолһоор лэ даа. Сэнгүүд, урьһаламжын - мүнгэнэй, налогуудай гуримууд таряшанай талые хаража зохёогдоно бэшэ, тиймэһээ мяха, хү, нооһо үйлэдбэрлхэнь ажахынуудта ашаг үргэгий болоо. Продукциин өөрын үнэ сэн тон ехэ.

Хэрбээ 1994 ондо хүдөө ажахын продукци худалдалгаһаа 4173 миллион түхэригэй олзо абтаһан хаа, энэ продукциин гаргашанууд бүришье дээгүүр - 7728 миллион түхэригтэ хүрөө. Ажахын ажал ябуулгые шэнжэлээд үзэхэдэ, продукци худалдалгаһаа абтаһан 1 түхэриг бүхэндэ гаргашанууд 3,5 түхэригтэ хүрэнэ.

Нёдондо аймагай ажахынууд 2589 миллион түхэригтэ гаргашада ороһон юм. Тэрэ тоодо Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз 188 миллион, ХХ партсьездын нэрэмжэтэ колхоз 283 миллион, "Эрдэм" колхоз 427 миллион, таряшанай ажахынуудай "Жаргаланта", "Селенгинская" эблэнүүд тус тустай 450 ба 535 миллион түхэригтэ гарзада ороо һэн.

Гарзатай ажахынуудай саашанхи ажамидарал тухай асуудал хурсаар табигдана. Байгууламжын хубилган шэнэжэхэдэ, ехэшье үрэгүй, зарим ушарта бүридорой байдал тогтоно гэжэ элэрээ. Хүдөө ажахые дэмжэхын, хал уналгынь тогтоохын тула дотоодын элдэб арга боломжонуудые хэрэглэхэ шухала.

Продукци худалдалгаһаа абтаһан мүнгэн расчётно счёдо оруулгадажа, банкын процентнуудые түлээгдэ, картотекэдэ эльгээгдэнэ гэхэгү, али бюджетһээ гадуур түлбэринүүдтэ зорюулагдана гэшэ. Бусад гаргашануудта мүнгэ хаанаһаа абахаб, ажагыга дэм саашадань ямар аргаар үргэдэхэб?

Энээнһээ уламжалан, районий ажахынууд үгырнэ бшуу. Салин хүлһэн хадаа бюджетэй хамгаалагдаһан

статьянуудай нэгэн болоно. Гэбэшье хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд аяр хахад жэлһээ үлүү саг соо салингаа абанагүй. Нэгэ хүнэй дундуур зэргын салин хүлһэн 90 мянган түхэригтэ хүрэнэ.

Мал ажалай халбари угаа шахардуу байдалда гээ һэмди. Нёдондоной энэ үеынхидэ орходоо, эбэртэ бодо малай тоо толгой 1630-аар, хонидой тоо 23.940-өөр хороһон байна.

Мяха үйлэдбэрлгэ, нёдондоной энэ үеынхидэ орходоо, 27 процентээр, хү - 39 процентээр доошолоо.

Дэлгүүрэй харилсаануудай хубилангүй, энэл зандаа байбал, тус халбари уданшьегүй мүнөө би байгаа хүсээ алдаха. Жэшээлбэл, аймаг дотор 1 килограмм хүнэй сэн 2600 түхэригтэ хүрэнэ. Харин тоһоной заводто 1 килограммын 1000 түхэригээр тушаанабди. Гүрэнэй зүгһөө мал ажалай продукцида үгтэдэг дотаци мүнгэн олзын эгээл бага хэмжээ хангаха зэргэтэй гээд тоологдодог. Энэ мүнгэн хү үйлэдбэрлгын гаргашын оройдоо 4 процент, мяханай - 4,6 процент, нооһоной - 9 процент бусаадаг гэжэ тоололгонууд харуулна.

Тэршэлэн хүдөө ажахын продукци буйлуулан бо л б о с о р у л д а г п р е д п р и я т н у у д н а й колхозуудтай, эблэнүүдтэй саг соогоо тоосожо шаданагүй. 1995 оной августын 15-най байдлаар абаад үзэхэдэ, Гусиноозёрскын тоһоной завод - акционернэ "Полос" бүлгэм ажахынуудта нёдондоһоо хойшо 248 миллион түхэриг үритэй.

Районий ажахынууд зайн галай, шэнгэн түлһын, үрһэ хүрэнгын түлөө тоосохо аргагүй болоод байна. Байгша оной августын 1-нэй байдлаар бүхы ажахынууд хамта дээрээ 1300 миллион түхэриг зайн галай түлөө үритэй юм.

Энэ жэлдэ федеральна эдэе хоолой корпорацитай хэлсээ баталаа һэмди. Тус корпораци ажахынуудые авансын гуримаар үрһөөр, түлһэ-тоһодолгын материалнуудаар хангаһан юм. Энэнь 3243,6 миллион түхэригтэ болоо. Ээлжээдэнь ажахынууд корпорацида орооһо таряа 1 килограммын 300 түхэригээр, тоһо нэгэ килограммын 18 мянган түхэригээр худалдаха ёһотой байгаа...

Гэбэшье энэ жэл бүхы ажахынууд продукциа тиийшэнь эльгээжэ, корпорацитай тоосожо шадахагүй. Карл Марксын болон ХХ партсьездын нэрэмжэтэ колхозууд орооһо таряа абаха хэмжээгээрнэ уридлан багсаамжалаад үзэхэдэ, гүйсэд тоосохо янзатай. Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз болон таряшанай ажахынуудай "Селенгинская" эблэ зарим үриез корпорацида орооһоор, үлөөшынэ - һөөр, тоһоор

түлэхэ юм. Харин "Эрдэм", "Бестужевский" колхозууд, таряшанай ажахынуудай "Жаргаланта" эблэ, Кировэй нэрэмжэтэ нэгэдэл орооһото ургамалнуудай хайнаар ургаагүй дээрһээ үриез хойнотуулжа түлэхэ болоно.

Энэ хүшэр сагта аймагай захиргаан ажахынуудта ехэ туһаламжа үзүүлнэ. Алтайн хизаартай тоосохоодоо, Гусиноозёрскын ГРЭС нютагай бюджеттэ үритэй байһан тула 908 миллион түхэригтэ хүдөө ажахын техникэ, орооһо таряа райондо абажа үгһэн байна. Гэхэһээ гадна, эд бараанай урьһаламжаар түлһэ-тоһодолгын материалнуудые 2240 миллион түхэригтэ, шулуу нүүрһэн 106 миллион түхэригтэ аймагай захиргаан абажа үгөө.

Аймагай бюджетэй мүнгэ арбалан нөөсэлхын тула иимэ хүдэлмэри ябуулагдана гэбэл:

1. Байгша оной августын 1-нэй байдлаар, дотаци болон компенсац мүнгэнэй тоосоогоор 310 миллион түхэриг нөөсэлэгдөө.

2. Аймагай эрдэм хуралсалай управленидэ, түбэй больницада 1000 толгой хонин, 35 эбэртэ бодо мал үгтэб. Салин хүлһээ хэдэн нараар абаагүй хадань иимэ хэмжээн абтаа бшуу. Хамта дээрээ 20 миллион түхэригтэ продукци эдэнэрэй салин хүлһэнэй тоосоогоор үгтөө.

3. Тоһоной завод ажахынуудта үриез түлэнгөө үдэр бүри бюджетнэ эмхинуудтэ хүдэлмэрилэгшэдтэ продукцияа үгэнэ.

4. "Бестужевский" колхоз өөһэдэг мүнгэ зөөрээр Новоселенгинскын дунда хургуулада байрын гэр барижа байнхай.

5. Хургуули болон больницауудые хүтгэнэй хаһада бэлдэхэ хэрэгтэ аймагай ажахынууд туһаламжа үзүүлнэ. Жэлэй түгэсэтэр ажахынууд бюджетнэ мүнгэ зөөри нөөсэлхын тула 3100,0 миллион түхэриг оруулха аргатай гэжэ урид тоололгонууд харуулна.

Гэбэшье ургаса хуряалгын хаһада түлһэ-тоһодолгын материалнууд хамтаар аймагай ажахынууд үритэй мүнгөө оруулха, мүн Финансын министрствэтэй хэлсээн баталагдахаар хараалагдана.

Мүнгэн хангай талаар шахардуу шанга байдалай тогтоһон ушарһаа бюджеттэ үриингөө ехэ хубиёе жэл-хоёр жэлэй туршада бусаажа бирахгүймнай ха. Энээнйе аймагай хүтэлбэрлэгшэд хайн ойлгоно.

Иигэжэ мүнөө үедэ манай таряшад, малшад байдалайнгаа хэм хэмжүүр соо ажал ябуулгая эрхилһээр.

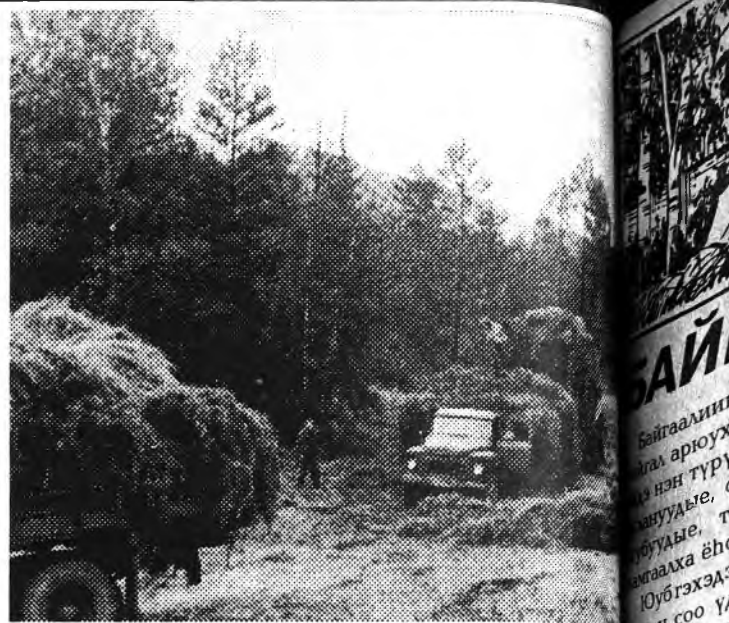
А. ОЧИРОВ,
Сэлэнгын аймагай хүдөө ажахын начальник.

ХҮЙТЭНЭЙ ХАНЫН ЭХИЛХЭДЭ...

августын 1-һээ хамтын байранууд соо халуун уһа үгэлгэ болжоулагданхай. Наян сагта үри шэриез бусааха арга олохо шухала.

Хуралсалай байшангай дулаасуулгын түхээрлгые дууһан заһабарилга үнгэрһэн зун хэгдээ һэн. Тийн энэ хүдэлмэри бэлүүлһэн подрядна бригадада колледж 9 миллион түхэриг мүнгэ үритэй. Харин совхоз-колледжын хамтын байрануудай дулаасуулгын түхээрлгэнүүд 1986 онһоо заһабарилгадаагүй. Гэбэшье дан хуушаршоо үгы гэжэ тэмдэглэлтэй.

Хүйтэнэй ханын эхилхэдэ, октябрь, ноябрь хараануудта дулаан байгаа, һүүлээрнэ байранууд соо гансата хүйтэршэдэг. Энээнэй

Адууһа малда үлбэг тэжээл

ОНЬЫЕНЬ ОЛОН

Асагадай таряшанай ажахы "Бэхи ажал" гэхэн нэрээр Тус ажахын гэшүүд август нарын эхээр гү, али "Эльгэнэй" урид намагтай, ой тайгада оршоһон Соорхой гэжэ сабаногоо түргэн саг соо сабшажа, хайн шанартайгаар хуряаһан юм. Удаань тэрэнээ үбэлжөөндөө асаржа, сомоонуудые байгаа. Юуб гэхэдэ, бороогой һүүлээр, Соорхойһоо үбэлхэргын ялхи, шабар шабха болошодог юм. Тиймэһээ гектар сабшалангай ногоо бороодо оруулангүй, иимэ һүүлшын үдэрнүүдтэ хуряажа шадна. Трактористнууд бүтээсэ ехэтэйгээр ажаллаа.

Үбэлжэлгэдэ 800 центнер хайн шанартай үбһэн байһан, гээд ажахын хүтэлбэрлэгшэ, эрдэмтэ ветеринар Булат Тумуржапович Чимитов хөөрөө һэн.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Соорхойн ой тайгын сабшалан дээрэ.

УБНЭШЭД УРМАТА

Яруунын аймагай "Улхасаа" эблэлэй таряшад үбһэ тэжээл бэлэдхэлгээ дүүргэжэ байнхай. Энэхэй оньхожоруулагдамал тэжээл бэлэдхэлгын бригада гол сабшалангуудайнгаа ногоо хуряажа дүүргэб. Улхасаа хүнды шотага байрлаһан энэ бригада 5 хүнһөө бүридэдэг.

Энэ жэлдэ ногоон бараг хайн байжа, үбһэшэд урматай. Хура бороошье балай ехэ хаад болоогүй. Бригадын гэшүүд техникээ саг соонь заһабарилаад лэ, наратай үдэрнүүдые алдангүй ажаллаха гэжэ оролдоо, гэжэ бригадые толгойлогшо Н.Д. Цыбиков хөөрэнэ. Бригадын гол асуудал - тоһо, түлһэ аабдаа. Мүнөөдөө

соларкамнай хүсэд түрээс тээд ажал үшөөл ехэ. Энэ сабшаха газарнуудые үбэлжөөндөө үбһээ асаржа зөөхэдэ.

Мүнөөдөө бригада үзгээр 14-15 бухам хуряажа, бүриинүүдые бодожа Бригадада 3 трактор, 1 трактор муур, үбһэ сабшалангай түхээрлэгэ тоологдон.

Үбһэ тэжээл байһан ажахынуудай шухала асуудал нэгэнийн гээшэ. Тиймэһээ хэрэгэйнгээ урьтэ ябахадань, үбһэшэдэ байханы гайхалгүй.

Т. БАДМАДОРЖ

ҮНЭГЭТЭЙ ЗАВОДОЙ ЖЭЛ

Үнэгэтэйн үрэ жамбы заводой продукци талмайда өөрын кабачки гэхэ мэтыя тарина. Мүн тийхэдэ хамта баталагдажа, республик леспромхозууд жэмсэ асаржа тушаадаг юм. Мүнөө Үнэгэтэйн үрэ жамбы заводой гол продукци эдэб варенинууд, дабхан овош, щи, боршнууд.

Дэлгүүрэй харилсаануудай оршон байр хэрхэшээнүүдэй дайралдабашье хаань, Үнэгэтэйн заводой хүдэлмэрилэгшэ ойн баярай урда тээ оролдожо ажаллана.

Манай

БАЙРА ХЭДЫТЭБ?

Гэр байрын асуудал мүнөө илангаяа онсо удха шанартай болонхой. Гэбэшье һүүлэй үедэ Улаан-Үдэ хотодо гэр байра гэхэ мэтын хүдэлсэгүй зөөриин агентствонууд ямаршье түхэлэй байра хүн зондо дурадхана. Жэшээнь, болбосон түхэлэй 1 таһалгатай байра - 34 миллионһоо 42 миллион хүртэр, 2 таһалгатай - 30 миллионһоо 70 миллион, гурбан таһалгатай гэр 55 миллионһоо 100 миллион хүртэр сэнгээр хүдэлсэгүй эд зөөриин "Шэнэ гэр" гэхэн агентство дурадхана.

Байра гэрэй хэдыдэхи дабхартаб, хэзээ баригдан гэр бэ, хотын ямар райондо оршоноб - захида гү, али түбтэ ү - эдэ бүхы асуудалнуудһаа эр байрын үнэ сэн дулдыдааг м.

Т. ЦЫРЕНОВА.

Оюутадай зунай амаралтын үедэ хуралсалай болон хамтын байрануудые дулаасуулгын уһа ябуулдаг, санитарно-техникэ түхээрлэгнүүдые заһабарилгын, шэрдэлгын, сагаадалгын хүдэлмэри хэгдэдэг гэшэ. Энэ мэтын хүдэлмэри урдандаа жэл бүхэндэ үнгэргэгдэдэг хааб даа. Зүгөөр һүүлэй үедэ жэжэ-божо заһабарилга хэгдээд лэ, эдэ түхээрлэгнүүдые жэл бүри хэлбэн шэнэлхэ арга халаа. Мүнөө болотор колледжмнай багшанаршье амаралтынгаа мүнгэ абаагүй байжа юм.

Зүгөөр эгээл шухала асуудалнуудай нэгэн хадаа дулаан гээшэ аабдаа. Тиймэһээ яаба хэбэшье, намар-үбэлэй, дулаа үгэлгын ханын эхилхэдэ, энэндэ гол анхаралаа хандуулжа, байрануудаа бэлэн болгохые оролдонобди. Тээд энэ угаа хүшэр болоо.

Һүүлэй хоёр жэлэй хугасаада хэрэглэһэн дулаанай түлөө "Дулаанай сетнууд" бүлгэмдэ колледж 502 миллион түхэриг үритэй болонхой. Энээнһээ уламжалан, байгша оной

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Баргажанай заповеднигтэ ажамидардаг залуу буга.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Хүн ба байгалийн байгал шадарай заповеднигүүд

Байгалийн эрдэни зэндэмэни болохо алдарт ариухан далайе аршалан хамгаалха гээ наа, нэн түрүүн энэ нуурые хүрээлэн оршодог хада нуурые, ой тайгые, тэндэ амидардаг зэрлэг ан, нуурые, тэрээндэ шудхадаг гол горхонуудые хамгаалха ёготойбди.

Ойуугэхэдэ, Байгалай тунгалаг, сэбэр найхан ухан, тэрэн соо үдэдэг олон тоото организмууд нуурые элсэн байгша байгаалийн комплекснуудтай аргагүй холбоотой. Энэ таһаршагүй холбоонь амьрлан ажа, шэнжэлжэ, хамгаалжа болохогүй. Байгал ба тэрэнэй эрьбэн хуурай газар хоёрой байгаа бэе үдэдэ жэлэй дүрбэн сагта саг үргэлжын нүлөө үзүүлжэ байдаг.

Мүнөө үедэ Байгалай эрье шадар хоёр заповедник эхидхэгдэнхэй. Баргажанай заповеднигтэ байгаахан үдэрнэ 1916 оной декабрийн 29-нэй дэр гэжэ тоологдоно. Үнэн дээрээ заповедник эхэлхэриэ 1915 ондоохилхэн юм. 1996 ондо заповедник 80 жэлэйнгээ алдарт оёе тэмдэглэхэнь эхэлжэ. Баргажанай заповедник Россин түрүүшын заповеднигүүдэй нэгэниинь болоно. Байгалай эрьедэ Баргажанай заповеднигыг эхидхэгдэ хадаа булганай хуби заяантай нягта холбоотой юм.

Манай гүрэн эртэ урда саһаа эхилжэ, зэрлэг туудай баялгаар суурхадаг хэн. XVII зуун жэлэй багаар Зүүн Сибирь жэлдээ 80 мянган булганай үдэдэг байгаа, бүхы Русьда 200 мянга шахуу булган баригдадаг хэн.

XVII зуун жэлэй эсэстэ Зүүн Сибирьтэ булга барилго 4,5 мянга хүрэтэр унаа. 1910 ондо Россияда 27 мянган булганай архан бэлдэхэгдээ хэн. Булганай үсөөн болоһоной тэрэ сагай гол хамгаануудын гэхэдэ, агнуурийн, болзор наринаар эхидхэгдэггүй, олзборилгодо эрдэмтэдэй заабари хэргүүлэгдэдэггүй байгаа.

Булганай арха худалдажа абагшадай дунда хэршлэгүй тэмсэл дэлгэрээ. 1900 онһоо эхилжэ, булганай арханай сэнгэй ехээр нэмэхэдэнь, тэрэниие худалда бүри түргэдөө. 1910-1912 онуудаар булганай архан дунда зэргээр 225 түхэригтэ, заримдаа 400 түхэригтэ, елэн хара үнгэтэй, үдхэн нооһотой архан 600 түхэригтэ хүрэдэг болоо хэн. Тэрэ үедэ найн буу 12-15 түхэригтэ, ангуушанай үмдэхэ бээлэй, малгай, гүдэн, гадар, дотор хубсаһан, гутал ехэдээл наа, 25 түхэригтэ болодог байгаа.

Булганай үсөөрхэниие хараадаа абажа, хаанта правительствен хуулин үндэһөөр булганай агнуури 1913 оной февралын 1-нээ 1916 оной октябрийн 15 болотор хоригдоо хэн. Ямаршье хиналтын ажалай хуулаадаггүй хадань, энэ хуули бэелүүлэгдэнгүй, саарлан дээрээ үлэшлэн юм.

1912 ондо газар ажалай департамент булганай амидардаг газарнуудые шэнжэлжэ зорилготойгоор турбан экспедици эхидхэгдэ, тэдэниие Байгал, Зүүн Саян болон Камчатка руу ябуулан байгаа.

Агнуурийн ажахые найн мэдэхэ Г. Г. Дуппельмаир Баргажанай экспедицие хүтэлбэрлөө. Экспедицийн эхлэдэ Д. Н. Александров, А. Д. Батурин, К. А. Забелин, З. Ф. Сватош гэгнэдэ ороо хэн.

1914 оной июлийн 1-нэй үдэр экспедицийн гэгшүүд "Святый Феодосий" гэжэ пароходһоо Байгалай зүүн-хойто эрьедэ, Баргажанай хадануудай баруун-хойтодо буужа, булганай заповедник эхидхэхэ ажаар шэнжэлжэ эхилхэн түүхэтэй.

Экспедицийн гэгшүүд 1914 оной хоёрдохи хахадта, 1915 оной туршада Байгалай зүүн-хойто эрьедэ оршодог Баргажанай хадануудай баруун тээхи байгаалийн комплексые бүридхэдэ абажа, заповеднигтэй хилэнүүдые тодорхойлон, дэбисхэрэйн хэмжээе багсааһан юм.

Тэдэнэр түрүүшын үдэрһөө эхилээд, браконьернүүдтэй тэмсэл хэжэ эхилээ хэн. Булганай агнуурийн тэрэ үедэ хэр хорюутайшье наань. нюусаар олзборилго хэдэг этэгээдүүд Баргажанай тайгада олоор дайралдадаг байгаа. 1914 ондо харуулшадай байрлаха хоёр гэр баригдаа хэн.

Байгалай эрьедэ экспедицийн байхада, хулгайгаар булга агнагшадай тоо нилээд үсөөрхэн юм. Эдэнэр хэдэн дахин браконьернүүдтэй буудалдаашье үзэлхэн байна. 1916 ондо заповеднигтэй харуулшан А. Шангин тэдэнэй тобшодо дайрагдажа, булганай түлөө амияа алдаа бэлэй.

1916 ондо Петроградта үнгэргэгдэн суглаанда Баргажанай хоёр жэлэй экспедицийн тоосоото материалнуудые зүбшэн хэлсээд, Байгалай зүүн-хойто эрьедэ, Баргажанай шэлын баруун-ньюрта булганай заповедник эхидхэхэ гэгэн шийдхэбэри абгаа бэлэй.

Булганай экспедицинууд ороной охотоведениин эхи табигша А. А. Силантьевай үүсхэлээр эхидхэгдээ юм. А. А. Силантьев газар ажалай департаментын ахалагша мэргэжэлтын тушаалда хүдэлжэ байхадаа, булга олзборилгыг шэнжэлжэ болон булганай заповеднигүүдые эхидхэхэ тухай проект зохёон габыятай.

Заповеднигтэй байгуулагданһаа хойно 25 жэлэй үнгэрхэдэ, Баргажанай хадануудай агнуурийн бүхы газарнуудые булган эзэлхэн байна. Хэршье олон болоо наа, булган урданайхи тоогоо хүсөөдүйл хэн. 1954 ондо нүүлэй 15-20 жэлэй туршада булганай тоо 5,4 дахин олошоржо, нэгэ булган хоёр дүрбэлжэн километр газар эзэлжэ байгаа.

Эдэ жэлүүдтэ, булганай тоо толгой урданайхи тоогоо хүсэтэрөө олошорлоо. 1958-1960 онуудта нэгэ дүрбэлжэн километр агнуурийн газарта нэгэ булган амидаржа байгаа. Энэ ушар хадаа булганай нилээд олон боложо үдэһые гэршэлнэ. Мүнөө заповедник соо тэжээлээр элбэг, гүлгэдөө тэжээхэ, хороолтогүйгоор ехэ болгохо нэгэ дүрбэлжэн километр найн шанартай агнуурийн газарта дүрбэн булган дайралдана.

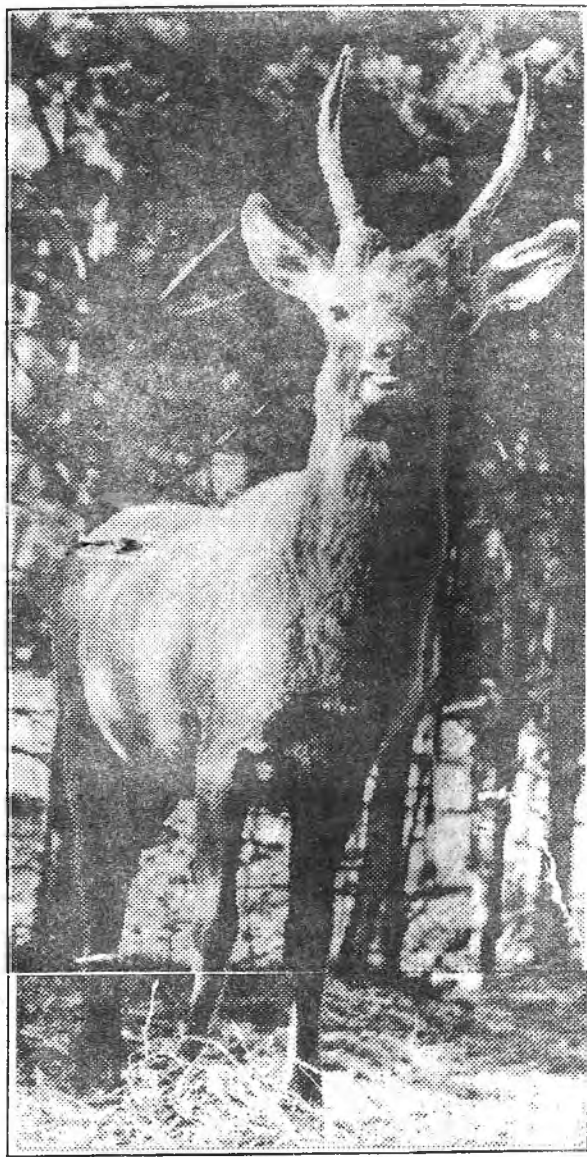
Баргажанай заповедник булганиие эхэлжэ таһалан худалдаһаа абаралгада сэгнэшлэгүй нүлөө үзүүлээ гэжэ онсо тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Булганай экспедицийн гэгшүүд К. А. Забелин З. Ф. Сватош хоёрой оролдолгоор Байгал шадархи булган абарагдаа. К. А. Забелин заповеднигтэ наһанайнгаа 20 жэл үгөөд, 1933 ондо наһа бараа хэн. Тэрэ хадаа Байгалай эрьедэ, заповеднигтэй дэбисхэр дээрэ хүдөөлүүлэгдэнхэй. 1949 ондо наһа бараһан З. Ф. Сватошай хүүр Баргажан тосхоной булашада хэбтэнэ.

Заповеднигтэй дэбисхэр дээрэ 39 түрэлэй хүн тэжээлтэй амитад болон 244 зүйлэй шубууд амидардаг. Баргажанай заповедник хадаа Байгал дээрэхи анха түрүүшын эрдэм-шэнжэлгын эмхи зургаан болоно. Заповеднигтэй захиргаан Хойто-Байгалай аймагтай Давша хууринда түбхинэнхэй. Давша гээд буруу бэшэдэг. Давше эвенк хэлэнһээ абтаһан үгэ. Давше үргэн талмай, нута сабшалан. Заповеднигтэй дэбисхэр 263,2 мянган гектар газар эзэлнэ.

Хамар-Дабаанай шэлын дунда хубийн байгаалийн комплексые аршалан хамгаалха зорилготойгоор, Байгалай зүүн-урда эрьедэ 165,7 мянган гектар дэбисхэртэй газар дээрэ 1969 ондо Байгалай гүрэнэй заповедник эхидхэгдээ хэн. Заповедник соо 37 түрэлэй хүн тэжээлтэй амитад, 260 зүйлэй шубууд дайралдана. Заповеднигтэй эрдэмтэд булганай, бугын болон баабгайн экологи шэнжэлнэ.

Хамар-Дабаанай шэлээд амидардаг хойто зүгэй зэрлэг ой тайгын бүлэг оронууд заповедник соо харууда абтажа, эхэ таһалан худалдаһаа абарагдаа.

Заповедник байгууланһаа эхилээд, тэрэнэй дэбисхэр дээрэ булганай, бугын болон хойрой тоо хоёр дахин олон болоо. Олон булган заповеднигтээ газар тээшээ гаран таража, тэрэнтэй хүршэ хилтэй агнуурийн газарнуудые баяжуулна. Тиигэжэ Кабанскын коопзверопромхоздо булганай арха бэлдэхэгдэ 80 процентээр дээшлэнхэн байха юм.

Байгалай заповедник 1994 ондо эхидхэгдэнхээр 25 жэлэйнгээ оёе тэмдэглээ хэн. Заповеднигтэй дэбисхэр дээрэ эрдэм-шэнжэлэгын ажал үргэн далайсагайгаар ябуулагдана. Заповеднигтэй захиргаан Кабанскын аймагтай Танхой гэжэ түмэр харгын станци шадар түбхинэнхэй юм.

Заповедник гээшэ тусхайгаар харууда абтаһан газар дайда болоно. Тэрэнэй дэбисхэр дээрэ ургадаг ой модо, үбһэ ногооо, амидардаг загана, агнуурийн амитадые, дайралдадаг ашагта малтамалнуудые хэншье хэрэглэхэ, эдлэхэ эрхгүй. Заповеднигтэй газар дайда хадаа ажалай хэрэглэлгэнэ хэтэ мүнхэдөө гаргаданхай гэжэ хүн бүхэн мэдэхэ, ойлгохо уялгатай.

М. ГЫЛЫКОВ,

Экологийн болон байгаали ашаглалгын талаар Буряад Республикын Гүрэнэй хорооной мэргэжэлтэн.

Зүһаландаа газарай эдэе ургуулагшадта

АМАРАНТ ГЭЖЭ УРГАМАЛ ТАРИГТЫ!

адли гэгнэ.

Бээ махабадаһаа радионуклидуудые түрий гаргадаг юм ха. Элдэб янзын үбшэ аргалхада - бөөрөөс үбдэдэг, сэдхэлэй (невроз) үбшэнтэй, диабет, авитаминоз, операция хүүлэлхэнэй удаа доторой яра, бадаганһаа хэргылхэдэ, ехэ туһатай. Амарантын үрэлхэнһөө шахагдаһан тоһон шасарганын тоһонһоо үлүү найн гэжэ тоологдоно.

Амтатай эдэһие амарантаһа бэлдэжэ болоно: салат хээд, элдэб гаршир шанаад, эдхэхэдэ болоно. Харин тэдэнэй намар хилээмэ

барихада хэрэглэгдэнэ. Америкэ, Африка, Урда Ази түбийн зон энэ ургамалай найншье мэдэжэ, эдэе хоолдоо, малай үбһэ тэжээлдэ, эм домдоһые хэрэглэдэг болонхой.

Ямар ехэ ургаса үгэдэг гэбтэ? Нэгэ гектарһаа 1500-1800 центнер набша намаа суглуулна, 25 центнер үрэлхэ (намар) абана. Энэ ургамал тариха эхилхэн В. Шипко илгэжэ хөөрэнэ: - Май харын 2-дохи декадада би энэ ургамалай үрэлхэ номдоо хада бам. Түрүүшгээр амарант тон шархуугаар ургадаг байгаа. Зүгөөр 2-дохи наһаһаа сүүдхын туршада 15 сантиметр ута, 60,

хоноод байхада, амарант хүсэд эдээшэн ногоороод байгаа. Эшыннь үндэрнэ 2,7 метр, диаметрын - 6-7 сантиметр, эшэ бүхэндэнь 10-11 набшаһатай наһаа, набшаһанайнь утань ямар гэбтэ - 1,2-1,6 метр ута. Нэгэ һөөг сабшаад байхада, 5-6 килограмм шөгнүүртэй байгаа хэн.

Ургууланһаа амталха саг ерээ. Амарантаһа бэлдэнэ салат амтатай гээшэнь витамин ха юм даа.

Энэ ургамалаараа үхэр малаа, тахьяа, гахай, галуунуудаа, туулайнуудаа эдээлүүлжэ эхилбэ. Шөгнүүрыннь наһа соо 35

килограмм нэмэнхэн байба. Тахьяһые найнаар үндэгэлжэ эхилээ. Туулайнуудайм архан (үһэн) елэгэр гоё боложо эхилээ.

Амарант фермернүүдтэ ехэ нэмэри боложо үгэхэ гэжэ наһанаб. Нэгэ бага үрэлхэнь дуратай зондо элгээжэ шадахаб, валютаар болоо наа, амарантын үрэлхэн тон үнэтэй юм, - гэжэ В. Шипко нүүлхэнь хэлээ хэн.

Тиигээд тэрэ адресаа орхёо: 618020, Пермская область, Пермский район, с. Култаево, ул. Космонавтов, дом 8-а, кв. 11, Шипко В. К.

А. ДЕСЯТОВ.

("Наука и жизнь" журналһаа абтаба).

АЖАЛАЙ АЮУЛГҮЙЕ САХИХА

Ураалһаа нааша бүхы регион доторхи амтан эдэс үйлэдбэрийдэг фабриканууд сооһоо Улаан-Удын кондитерска фабрика мүнөө үеын эрилтэнүүдтэ эгээл харюусама предпряти гэжэ тоологдодог болонхой. Тусхай проектээр баригдаһан предпрятиин таарамжатай байранууд, үйлэдбэрийн мүнөө үеын эрилтээр 40 процентын зэбсэгжүүлгэ—эдэ бүтэдэ ингэжэ сэгнэхэ эрхэ үгэнэ.

Фабрикада үйлэдбэрилэгдэдэг амтан эдээнэй продукциян ассортимент үргэдхэгдэнхэй.

Тиигэбшье предпряти дээрэ шийдхэхэ асуудалнууд олон. Үйлэдбэрийн хэмжээн доошолно. Манай үйлэдбэри хадаа өөрсэ янзатай үйлэдбэри болоно. Ушарын гэхэдэ, продукциян ехэнхи хубин хизаарлагданги болзортой бшуу. Тийн илангаа шоколадна конфетэнүүдэй үйлэдбэри бага болоно.

Орёохо, багсалха материал олохо тухай асуудал шийдхэхэ хэрэгтэй. Энэ болотор манай гүрэнэй иимэ материал хэрэглэгдэдэг байһан хаа, мүнөө түрүкцэ материалда захил хэгдэбэ.

Үйлэдбэридэ хабаатай олон асуудалнуудыг шийдхэхэ гадна, бидэ нэн түрүүн ажалашдаг ханалаа табигдабди. Гэр байра, сүлөө сагыг эмхидхэлгэ, эмшэлгэ, эдэ хоолой, эмэй зүйлнүүдээр хангагха гэхэ мэтын асуудалнууд харааһаа алдагдадаггүй. Мүн үйлэдбэри дээрэ аюулгүйе хамгаалалга сахигдааг.

Мүнөө, ажалай аюулгүйе сахиха талаар мэргэжэлтэдэй тэдгэй үсөөрүүлэгдэжэ байгаа гэдэ, бидэ предпряти дээрэ эдэ мэргэжэлтэдэ орхёобди. Энээнһээ гадна, социальна асуудалнуудаар директорэй, инженер-микробиологй тушаалнууд бии болгондонхой. Эдэнэрэй гол уялга хадаа ажаллан бүхэндэ ханалаа табилга мүн. Бэлэн болоһон продукциян, түүхэй эдэй, ууха убанай шанар шалгаханаа гадна инженер-микробиолог фабрикын хүдэлмэрилэгшэдэй өөрын ариг сэлбэриг сахилгыг шалгадаг юм. Экологическа удха шанартай бүхы асуудалнууд энэ мэргэжэлтэндэ даалгагдана.

Энээнһээ уламжалан, нэгэ иимэ ханамжааа хуваалдаха дуран хүрэнэ. Ажалай аюулгүйе сахиха талаар мэргэжэлтэн предпряти дээрэ хэрэгтэй. Зүгөөр энэ, нэгэ талаһаа, бэрхэ экономист, нүгөө талаһаа, бэрхэ инженер байха зэргэтэй. Тээд иимэ мэргэжэлтэд тусгаар бэлдэгдэдэггүй бшуу. Миний хананаа, алишье талаар асуудалнуудыг шийдхэхэ аргатай хүн энэ тушаалда томилогдохо ёһотой.

1994-1995 онуудай хугасаада шэнэ заабари баримталан, предпряти дээрэ ажалай байра бүхэнийг тааруугаар зохёохо талаар хэмжээнүүд абтаа. Алишье предпряти дээрэ усал аюултай холбоотой ажал олон ха юм даа. Тээд, жэшээнь, гансашье электритууд, компрессоригууд бэшэ, цехүүдэй начальнигууд, инженернууд, цехүүдэй бусад хүдэлмэрилэгшэд тусхай хуралсал болон шалгалта гарадаг юм. Жэшээнь, байгша ондо бисквитэй цехийхид иимэ хуралсал гараба. Хүдэлмэришэн бүхэн ажал дээрэ өөрынөө байра, уялга хайн мэдэхэ ёһотой. Энэ үйлэдбэри дээрэ аюулгүй байлгын эрхэ нүхсэл болоно бшуу.

Гэхэ зуура иимэ ушарнууд дайралдана. Фабрика дээрэхи тоногжуулгын зарим хубинг хуушан, ашаглаханаа аюултай болонхой. Тиигэбшье үйлэдбэри шэнээр зэбсэгжүүлэхэ шухала. Энээнэй тула бага бэшэ мүнгэн хэрэгтэй. Мүнөө италян "Чипа" фирмэтэй хэлсээ баталха тухай хөөрөлдөнбди. Тус проект бэлдүүлхэ гэдэл, дүтэрхгөөр хэлээ хаа, 9-10 миллион доллар хэрэгтэй болохо. Хэлсээн баталагдабал, италян технологи нэбтэрүүлэгдэжэ, мүн италян түхээрлэгнүүд тодхогдохо юм. Энээнэй хуу автоматизированнэ нэн тула ажалшадыйшье, эд хэрэглэгшэдыйшье аюулгүйе сахилгын үндэһэн болохо гэжэ хангадана.

В.МАКАРОВ,
акционернэ "Кондитерская фабрика "Улан-Удэнская" бүлгэмэй ахмад инженер.

Гэр бүлэ - нангин гуламта

АЙЛ ХҮНЭЙ АМИН НЭГЭ

Гэр бүлэ бүхэн өөрын хуби заяатай, ханан хүсэлтэй, арга шадалтай байдаг. Цыдыповтэнэй бүлэ баһал өөһэдэн номгон даруу байдалай шэнжэтэй айл юм.

Ульгам зунай хатар нааданай үдэшэ, уянгата хүгжэмэй эдэлээн соо Лена Володя хоёр танилсан намтартай. Тэрэ гэрээр хэдэн жэл үнгэрөө. Тиигэбшье хуби заяагаа ниилүүлэн Лена Володя хоёрой сээжэ зүрхэн соонь сэнгүүхэн тэрэ хаһа мартагдашагүй.

Тиимэһээ, магад, Владимир Цыдыповтэ "Сэлгээ хүни газар" гэжэ шүлэгтэй мүнүүд ханан сэдхэхэдэнь тааража, аятай хайхан хүгжэм аялга хануулаа бээ. Нютагайнь шүлэгтэ Шүя-

Ханда Базарсадаевагай бэшэһэн үгэнүүд дээрэ Владимир Цыдыповтэй хүгжэм найруулһан "Сэлгээ хүнийн үдэш" гэхэн дуун олон хүндэ хайшаагдажа, хаа-хаанагүй эдэлдэг болонхой.

"Гэсэрэй зүрхэн", "Инагай дуун", "Сэнгүү хүни газар" гэхэ мэтын мэдээжэ дуунуудай хүгжэмы мүн лэ зохёонхой

байна. Владимир Цыдыпов хүгжэмэй мэргэжэлгүй юм. Агын районой Хүнхэрэй дунда хургуулида 7-дохи класса хуража байхадань, нютагань башкир хүгжэмшэ гэр бүлөөрөө зөөжэ ерээ.

Үйлсөөр наадажа ябаһан үхибүүдэе сутлуулаад, духовой оркестр эмхидхэжэ, СССР-эй Гимн, "Варяг", маршгэхэ мэтэдэ хурганан юм. Владимир Цыдыповтэй ханамжаар нэгэ хара соо тиимэ оркестр байгуулһанинь ехэ гайхалтай, мүнөөнэй сагта яашье бүтэхгүй ябуулга байгаа.

Хүгжэмэй түрүүшын хэшээлнүүдэе абажа, ноото мэдэхэ болоод, гитара, труба дээрэ наадажа хурааб.

Наймадахи класс дүүргэһэнэй удаа Амарай областин Свободно хотодо түмэр харгын техникумдэ хурааб. Нүүлээрнь Улаан-Удэ хото ерээд, мэргэжэлээрээ хүдэлхэ үедэмни хүгжэм найруулгада саг үлэдэггүй нэн, гэжэ Владимир хөөрэнэ.

Тиигэбшье амаралтынгаа үдэс Агаяа ошоходоо, "Найдал" гэжэ

ансамблин ажадаа хабаадажа, округой нютагуудаар концерт харуулдаг байгаа.

Нэгэтэ зунай амаралтын үдэс "Байгал" ансамбль Агаар гастрольдо ябахадаа, "Найдал" ансамбльтай танилсажа, Мунко Жапов гэжэ дууша хүбүүемнай Улаан-Удын филармони уриһан байгаа. Нүхэрни гансаараа ошоходоо зүрхэ алдаад, намайгаа ошоё гэжэ нэн. "Сэлэнгэ" гэжэ ансамблин хүтэлбэрилэгшэ Анатолий Бутуханов, мэдээжэ дуушан Галина Кондратьева хоёрой урда хүдөөгэй бидэ хоёр дуулаад, наадаад үзөө нэмди.

"Найнаар дууланаш. Мүнөө маанада бас-гитарист хэрэгтэй, наашаа эржэ хүдэлш даа" гэжэ Анатолий Бутухановай намда хэлэхэдэ, ехэ баярлан, зүбшөөгөө нэм, гэжэ Владимир Батомункуевич Цыдыпов хөөрөө бэлэй.

1982 ондо наһанайнгаа нүхэртэй уулзажа, хуби заяагаа ниилүүлээ. Нүхэрнэ, Елена

Сергеевна Цыдыпова баһал хүгжэм хатарта дуратай хүн. Багшын дээдэ хургуулида хурахадаа, "Байгалай долгинууд" гэхэн ансамбльдэ хатаржа, түрэл нютагуудаар, хари түрэнөөр ансамблин бүлэгтэй танилсаха үедэмни харуулдаг байһан юм.

Хотын 3-дахы лингвистическэ гимназида заадаг. Елена Сергеевна мүнөө жэл "Багша-95" гэхэн республикын конкурсдо түрүүшын хуури эзэлбэ. Цыдыповтэнэй гэр бүлэгтэй танилсаха үедэмни Чингис, Марина үхибүүдэнь хүгшэн аба, эжыдээ зунайнгаа амаралтада айлшалажа ошолон байгаа. Хүүгэдээ ханашаһан түрэлхидын тэдэн тухайгаа омогорхон хөөрөө бэлэй.

Чингиснай эсэгээ һажаажэ, хүгжэмэй компьютерһаа халадаггүй. Эдэб хүгжэм зохёодог. Буряадай телевиденидэ үхибүүдтэ зорюулагдаһан дамжуулагда хабаадалсадаг. Басаган бидэ хоёр шүлэг зохёохо дуратайбди. "Океан" лагерьта мүнөө жэл амархадаа, эдир уран

зохёолшодой түрүүшын хуури. Тиихэдэ литератур гэр бүлэ болоно Елена Сергеевна асуугаа нэн.

Сүлөөтэй сагта нүхэдтээ, гэр бүлэ концертдэ ябадаг залуу дуушадый шагнаха дуратай. Эстрадада дуушан Ахасарановагай ажалонирхдог. Мүн буряад эстрадын дуу Владимир Цыдыпов ханамжатай.

Юундэ буряад эстрадада дуунуудыг гэжэ би ходо ханамжатай дуушадый, Залуушуудда иимэ хэрэгтэй ха юм. Монголнууднай ямар эстрадада дуунуудтай мүнүгэтэй, мүнүггүйнэ Буряад эстрадыг дэлдэхгүй юм гү?

Эстрадада дуу болоо хаа, тон баганын түхэриг хэрэгтэй. Аппаратурын хажуу машина, тусхай мэргэжэлтэй хүдэлмэрилэгшэд хэрэгтэй. Хэдэ оло дээрээ гарахан гайта. Тиигэбшье ондоо тэбшүүлхэдэ, баһа үнэтэй дуу бэшээд, саашан харгыда гаргахан өмнө гэжэ Владимир Цыдыпов болоно. Түрэл республикой байдал шүүмжэ Сергеевна баһал ханамжатай хэлээ нэн.

Харин хөөрөө түгэсхэлдэ гэр бүлэ өөрын тухашаралтай байдаг ха юм гэжэ ханамжатай хайшан гэжэ байнабди асуугаа бэлэй.

Бидэ юрын лэ гэр бүлэ гээшэбди. Мүнүгэ сагта баһал ханамжатай болодоггүй хэлээ нэн. Жаргалта бүдэнхид бэе бөөдэ үгээс ойлогсожо, нүхэр ажал хэрэгээр һонир дамжажэ байха хэрэгтэй нэгэн дуугаар хэлээ бэлэй.

Тиимэһээ саашаа Цыдыповтэнэй гэр бүлэ нэгэ өбтэй, эдүүр энхэ жаргалтай ажабайт хүсэнэбди.

Е. ЦЫДЫПОВ

Санкт-Петербургын Залуушуулай байшанда Бүхэрхсин шэхэ хатуушуулай бүлгэмэй (ВОГ) XV съезд болобо. Энэ съезддэ Буряад ороние түлөөлһэн тус бүлгэмэй республиканска

правления түрүүлэгшэ А.М.СЕМУШЕВАТАЙ манай штатнабэшэ корреспондент В.СЫДЭЕВ хөөрөлдэбэ.

Манай хөөрөлдөөн

АНХАРАЛ ДУТАЛДАНА

— Людмила Михайловна, съезд дээрэ юун тухай хэлсэгдэбэ?

— Бүлгэмэй шэнэ Устав баталагдан абтаа. ВОГ-ой Еврейн болон Хакасийн эмхинүүд эмхидхэгдэн байгуулагдаа. Мүн ВОГ-ой Түбэй правленийн гэшүүд хунгадаа. Мүнөөнэй хүшэр экономика байдлаа бүлгэмэй яаж ажал хэрэгтэ ябуулбал дээрэб гэжэ зүбшэн хэлсээбди. Шэнэ Уставай үндэһөөр манай бүлгэмэй гэшүүд элдэб түхэлэй ажахын нүхсэлнүүдэе, акционернэ бүлгэмүүдэе байгуулха эрхэтэй болонхой.

— Республикдаманай иимэ нүхсэл болон акционернэ бүлгэмүүд бии гээшэ гү?

— Хизаарлагданан харюусалгатай "Ангел" нүхсэлһөө ондоо юмэн үгы. Шэхэ хатуу спортсмен-инвалидуудай холбоон хая байгуулагдаа нэн. Энэ холбоон манай Буряад правленийн гэшүүдэй соёлой спортын талаар бээ хатуужуулгада, хорлогдо гол анхаралаа хандуулха юм. Энэ талаар хэгдэхэ ажалай хэмгүй ехэ байһанинь эли.

— Саашанхи хараа зорилгонууд тухайгаа хөөрөт.

— Манай правленийн бүридэлдэ 3000 хүн тоологдодог. Энээнһээ урид шэхэ хатуушуулай соёлой байшангай директорээр олон жэл соо хүдэлөөб. Тиимэһээ олон инвалидуудыг хайн таниха болоһон, ажабайдалайн элдэб талануудыг яһала мэдэхэ байнаб. Бүхыдөө Буряад орондо инвалидууд тэсэмгэйтээр хандадаг, бидэндэ туһа хүргэхэ зоншье олодог даа. Булгандань баяр хүргэнэб. Тиигэбшье засаг баригшадый зүгһөө анхарал дутадагана гэжэ хангадана. Россин бусад хотонуудта шэхэ хатуу инвалидууд нийтын транспортода түлөөлэгүйтөөр ябадаг, харин манай нийслэлдэ бидэнэр түлэдэгбди. Улаан-Удын захиргаан энэ асуудал шийдхэхэ аргагүй гээшэ гү? Дулин, хэлэгүй зоний галыг хаража, нютагай телевиденидэ тусхай (сурдо) оршуулгыг хэрэглэн, мэдээсэлэй програмнуудыг дамжуулха аргагүй юм гү? Манай оршуулгыг иимэ зүбшөөлтэйл

һаа, түлөөлэгүйтөөршье хүдэлхөөр бэлэн. Бүтээхэ ажалнай ехэ. Эрдэм мэдээсэ, дүй дүршэл багадаа ханадаг. Тиимэһээ Москвагай Улсхоорондын нээмэл гуманитарна университетэй бизнесэй, хуули ёһоной болон мэдээсэлэй технологиин заочно институтай юридическэ факультетдэ хурахааа ороо нэм. Нэгэдэхэ курс дүүргэбэ.

Ерэхэ 1996 ондо ВОГ-ой 70 жэлэй ой гүйсэхэнэ. Энэ ойн баярыг тэмдэглэхын тула мүнгэн хэрэгтэй. Туһалхыень гуйһан бэшэгтэйгээр республикын Президент А.В.Потаповта хандаа нэмди. Тээд Правительствын Түрүүлэгшын эрлогшо А.Ч.Нимаева манда мүнүгэ үгэхээ арсаа. Магад, Лидия Чимитовна манай байра байдалье хайн мэдээгүй хадаа тиигээ аалам? Али гэдэл, Буряад Республикада үнэхөөрөөшье маанада үгэхэ мүнгэн үгы байгаа гээшэ гү?

— Танай правленийн гэшүүдэй соёлой спортын ажал ябуулга тухай уншагдаг тобшохоноор хөөрөжэ үгыт.

— Бэлигтэй артистнуудаараа, эрхим спортсменүүдээрээ омогорхондоби. Бүхэроссин хайн дуранай уран хайханай бүлгэмүүдэй конкурсын лауреадууд А.Перельгина, Е.Томин, Г.Малахова, М.Ларионов, А.Смолин, О.Володина, О.Тюрина гэгшэд урма зоригтой, дорюун зантай нүхэднай юм. Россин габыята тренер С.А.Андренов, Европын болон дэлхэйн чемпионууд А.Захаркин, Е.Аюшеев, А.Ринчинов, Е.Вялов гэгшэд бүхы Росси соогоо мэдээжэ болонхой. Тэдэнэр Турцида үнгэрхэ дэлхэйн чемпионатда бэлдэжэ байна.

— "Буряад үнэн" уншаһан зоний дунда хэлэгүй, дулин инвалидуудта туһалха аргатай хүнүүд олохо аалам? Ямар хаягаар мүнүгэ дамжуулжа болохо?

— Иимэ, туһаламжын ерээ хаа, ехэл хайн ааб даа. Манай тоосооной счёт 000700103 МФО 107010 Мосбизнесбанка.

ШИИДХЭБЭРИ ЗҮБТЭЙ ХА

ТЮМЕНЬ. Ямало-Не автономито окр захиргаанай шийдхэбэри Холын Хойто зүтэй зоной үхибүүд хуралсал шэнэ жэлые октябрийн эхилхэнэ. Энээнһээ ур сентябрийн 1-нэй дүгээр бүхы тундраар ябажа, нүхэр хургуулида үхибүүд суглуулдаг байгааг гэр округой захиргаанай Юрий Неелов ИТАР-ТАСС корреспондентдэ хэлэ. Сентябрьг хара соо үсхэбэрилэгшэ загалһадаг аймагтар үе болодог. Тиимэһээ гэр үхибүүдэ октябрьг хургуулидань ябуулхагуй оролдодог, багшанартай уулзуулхагүй гэжэ хур байгаа. Тиигээшье тундраар үхибүүдэе суг гэжэ багшанар хэдэ оролдодог гаргадаг нэм хэрэгтэ олон хүнү элсүүлэгдэхэ гадна, мүнүгэн гаргашалагдаха. октябрийн 1-нээ хура шэнэ жэлые эхилхэ шийдхэбэри зүбтэй ха.

ИТАР-

Һанамжа

ҺАНАҺАНДА
ХҮРӨӨГҮЙЛ ДАА

Байгша оной майн 9-дэ Буряад телевидени "Дочки-пасынки" шэнэ баримтата фильм харуулаа. Буряад орондо Агуу талын 50 жэлэй ойн баярыг хайндэрлэлгэдэ зорюулагданан энэ фильм Ажалай Улаан Тугай ордендо Баримтата фильмүүдэй түбэй данда (Москва) буулгагданан юм. Авторнуудын - Екатерина Шергова, Галина Шергова.

Хоёр часай туршада юу хараабиди? Майн 9-дэ Улаан-Удын теледүдэй талмай дээрэ болоһон хайндэрэй митинг эхинлээн дууһан харуулагдаа. Президент А. В. Потаповай, дайнай ветерануудай, Монгол ороной генеральна консул байһан Д. Исайханай, генерал-лейтенант В. В. Андреевэй хэлэһэн үгэнүүдые тугаар бэшэжэ, буулгажа абahan туладань шоуруудын хайнаар гадахагүй, хэлэһаниеньшье хүсэд дуулахаар бэшэ байгаа хэн. Авторнууд трибуна дээрэ зогсоһон хүнүүдэй шоуу юундэшьеб шоор харуулаагүй.

Тугаар хэсэ дайнай ветерануудай жагсаал харагшадай сэдхэл үгэнүүдэ ёһотой. Эдэнэр эх тэрэ дайнай ёһотой баатарнууд ха юм. Улаан-Удын гаринзоной сэрэгшэдэй жагсаалаар үнгэрхэдэ, үгэнүүдтөн нэгшье буряад яһанай сэрэгшэ харагдаагүй хэн.

Үгэнэй хүлэгдэһэн энэ фильм һанаһанда хүрөөгүйл даа гэжэ тойлос. Имэ аймагтай дайн байлдаан соогуур гараһан мэрэгшэ доригтой хүнүүд тухай бүри ондоогоор, һонирхолтойгоор, үгэнүүдэй дулаан үгэнүүдээр хөөрөһөн фильм буулгажа байгаа дуу. Хэды олон гайхамшагта хуби заяатай хүнүүд бии гээшэб?!

Шэлэн, мүнөө үедэ амар мэндэ ажаһууһан нутагаймнай тугаар хүбүүдэй нэрнүүдые нэрлэхээр: Россин Геройнууд Г. И. Саяков, С. И. Бандышев, Социалис Ажалай Герой, багша ба поэт Н. Номтоев, Фашис концлагериин тамыг гатаһан гараһан сэрэгшэ Н. Номтоев, Ю. В. Абросимов, эрдэмэй докторнууд Б. Б. Уев, М. П. Хомонов, Советскэ Союзай Геройнууд П. Т. Харитонов, А. Москалев, поэт-фронтовик А. И. Уланов болон бусад эрэлхэг доригтой эхэнэрнүүдшье үсөөн бэшэ, жэшэнь, Россин арадай истка К. Т. Никулина.

Режиссёр Е. Вермишева, поэт Р. Карасова гэгшэд Буряадай ветеранууд тухай фильм буулгана гэхэн сонсохол үни тараа хэн. Эдэ бидэндэ дурадхагданан "Дочки-пасынки" гэхэн фильм энэ үгэн-схогдоһон фильмһээ тад ондоо байшоо.

Нэгдэхээр, дан олон зонинь буулгагданан, тодорхой хүн бүхэнэй туршай хайса обьоргодоногүй, ехэл шахасадаһан, турисэдэһэн нэрлэ түрүүлнэ. Хоёрдохоор, фильм соо Илалтын 50 жэлэй ойн баярыг харууһан, зааһан нэгшье уряа лозунг, эмблема, сэгсүүд харагдабагүй. Баримтата, хроникальна нэгшье кадр, фото-үгэнүүдэ документа гэдэ харуулагдаагүй.

Эдэнһээ гадна кадртай саана үлшлэгдэхэ ёһотой дикторэй (Н. Каров) текст фильм соо дуудлаагүй. Буряад ороной тэрэ хүрөөтэй байдал, фронтодо яажа туһалһан тухай гүүхын тоо, баримтанууд үгэрхтэй байгаа бэшэ гү?

Шөө нэгэ гайхамаар юумэн гэхэдэ, ветеранууд тухай хөөрөһөн фильм соо юундэшьеб ойн баярта зорюулагданан хайндэрэй митингтэ бүхэлээрэ оруулагданхай. Миний һанахада, тэрэ концертын программа балай хайншье бэшэ байгаа. Тиймһээ зарим авторнуудын фильмын үдхадэ огто тааранагүйл даа.

Буряад искусствын түлөөлэгшэд, дайнай үедэ фронтоной ветерануудай бүридэлдэ сэрэгшэдэй урда уран бэлигэ харууһан А. А. Батыев, Т. Е. Гергесова, А. А. Арсаланов, И. К. Петрова, Д. С. Номтоева, В. Н. Обиденная, Е. Д. Прозорова-Миронская, С. А. Москалев болон бусад энэ концертдэ уригдажа, заатагүй хабаадаха тохотой байгаа гэжэ һанагдана. Тээд үгыл хадаа үгы...

Ород драмын театрай артистнууд энэ концерт дээрэ "Я люблю тебя, эскадрилья" гэхэн шэнэ жүжгөө хэһэг дурадхаа. Бүхы зондо дайнай мэдээжэ, В. Соловьев-Седойн зохиёһон ирагуу жүжгэм, үгэнүүдтэй "Небесный тихоход" гэхэн фильмын сценаряар хайданан энэ жүжгын хүгжэмтэ комеди яашье болоогүйл даа.

Буряад драмын артистнуудай ветерануудта дурадханан "Арадай баатар Гасар хаан" (режиссерын В. Кондратьев, сценарин Н. Кондратьев) гэхэн жүжгөө хэһэг баһал һанаһанда, хүлэгдэһэнэ хүрөөгүй.

Үгэнэй хүлэгдэһэн энэ фильмын имэ урмагүй хүжүүнээр, үгэнүүдээр буулгагдананиень шаналмаар. Тийгэбшье саашадаа үгэнүүдтэй мүнхэ талаар ажал үргэлжэлхэ гэжэ найдаад, бүхы дуунуудын зайсуулагдажа, гүнзгэ үдхатай, тааруу зохид тухай мэдээтэй, хүндэтэ ветерануудай баатарлиг хуби заяан тухай үгэнүүдэ тодоор, хурса хэлээр хөөрөн харууһан фильм болохо гэжэ хүлээнбэди.

В. МУРУЕВА.

БЭЛИГТЭЙ ЗАЛУУ ДУУШАН

ШАГДАР ЗОНДУЕВ Мухар-Шабэрэй аймагай Суулаа нутагта тоонтотой юм. Нютагайнгаа дунда хургуули дүүргэдэ, дуулаха дуратай эдир хубуун Улаан-Удын хүгжэмэй училищин дуунай отделенидэ орожо, дүршэл ехэтэй багша, Россин Федерацийн соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ В. Б. Елбеевэй класста хураһан байгаа. Училищия амжалтатайгаар

түгсэхөөд, тэрэ Москвадахи Россин Гнесинтэной нэрэмжэтэ хүгжэмэй академидэ ороо хэн.

Эндэ тэрэ профессор В. К. Отделеновой класста хуража, дуу хүгжэмэй талаар мэргэжээд, академидэ дүүргэхэдэ, артист боложо, дүршэлдэ жэл Буряадай оперо болон балетдэ академическэ театрта хүдэлхээ ороһон юм. Буряад ороной бас

бүдүүн хоолойтой суута артистнууд Бадма Бадаковой, Ахасаран Линхсвоиной хэрэгье үргэлжэлүүлхээр халан абahan байха юм. Тийн тэрэ энэ багахан саг соо театрта хүдэлхэдөө, хариин болон ородой классикын ороо хүшэр оперонуудта гол рольнуудта наадажа, бас хоолойтой артистнуудай партинуудые амжалтатайгаар гүйсэдхэһэн байна. Тийхэдэ тэрэ А. Бородинай "Игорь тайжада" Кончагай, Дж. Россинийн "Севильин хахал хюһагшада" хүгжэмэй багша Дон-Базиллигой, Дж. Вердин "Риголетта" Мантеронин рольнуудые гүйсэдхэжэ, харагшадай магтаал хайшаалда хүртэбэ.

Бэлигтэй залуу дуушан Шагдар Зондеев театрта һая хүдэлжэ эхилээд байха үедөө Красноярск хотодо үнгэргэгдэһэн Соловьевой нэрэмжэтэ дуушадай бүхэроссин конкурсдо хабаадахадаа, нэгдэхин шанда хүртэжэ, лауреат болоһон алдартай.

Һүүдээрнь тэрэ хоёр отделенидэ бүридэһэн ехэ концерт театртаа табиһан байгаа. Тийхэдэ Ш. Зондеев харин болон ородой классигуудай оперонуудһаа аринуудые, ород композиторнуудай зохиёһон романснуудые, буряад арадай дуунуудые уянгата хайханаар гүйсэдхэжэ, суларагшадай халуун алыг ташалгада хүртөө хэн. Манай республикын композиторнуудай зохиолнууд тэрэнэй концерто репертуарта үргэнөөр ородог. С. Манжигеевэй "Эхэ орондоо", Б. Цырендэшиевэй "Намар", Г. Дашпилевэй "Байгал далай", А. Андреевэй "Эжы, абын юрөөл" болон бусад дуунуудые гүйсэдхэжэ, шагнагшадай сэдхэл ханаадаг юм.

Мүнөө тэрэ сентябрь нарын һуу багта Уфада үнгэргэгдэхэ М. Глинкын нэрэмжэтэ дуушадай бүхэроссин конкурсдо хабаадаха уряал абаад байнхай. Тийн энэ ехэ конкурсдо амжалта гуйлахыень дууша хүбүүндэ хүсэб.

Ж. БАТОМУНКОВ.
ЗУРАГДЭЭРЭ: залуу дуушан Ш. Зондеев.
Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Шэнэ ном

БУДДЫН ШАЖАНАЙ БОЛОР ТОЛИ

Гүнзэчойной дасанай үүсхэлээр "Хрустальное зеркало философских систем" гэхэн гаршагтай ном түбэдһөө ородто оршуулагдажа, байгша ондо Санкт-Петербургта хэблэгдээ. Авторын Туган Лобсан Чойкы Ныма, эрдэмтэ, Түбэдэй Гонлун дасанай шэрээтэ байһан юм. Тэрэ 1737 ондо түрхэн, номын 1802 ондо хэблэгдэһэн байна.

Буряадаймнай мэдээжэ эрдэмтэ, буддолог Р.Е.Пубаев энэ зохиол тухай шэнжэлхы хүдэлмэринүүдые нийтэлээ хэн. Мүнөө хэблэгдэһэн ном соо түбэд текстнь орожо, тэрэндэ хабаатай номуудай библиографи, шажанай нэрэ томьёонуудай толи тон тодорхойгоор үгтэнхэй. Энэ ном гаргаһан хэблэлэй редактор Е.Ю.Харькова

үнгэрэгшэ зундаа Буряадтай айлшалха зуураа, номоо тараамаа юм. Гадна Гүнзэчойной дасанда хүдэлдэг залуу басаган Елена Жемкова ержэ, мүн энэ ном болоод, Энэдхэгэй зандан эрхи, эм домтой хүжэ, тутасай үдэ гэхэ мэтэ тахилай зүйлнүүдые худалдаа.

Гүнзэчойной дасан холо. Гэбэшье манай буряад, монгол зон тэрэ дасандаа ошожо, мүргэл, үргэл хэжэ, туһаламжа үзүүлжэ байдаг. Бидэнэй Санкт-Петербургын дасанда эндэһээ туһалжа байбалмай, ехэ хайн, буймнай дэлгэрхэ жэшээтэй.

Е.ПРОНТЕЕВА,
"Ахалар" жасын эдэбхитэн.

ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛЭЙ
ТООСООНДО

ЮЖНО-САХАЛИНСК.

Нефтегорскдо болоһон газарай хүдэлэлгөө хохидогшодто туһаламжа хүргэлгын, энэрхы сэдхэлэй сэт үнөө 31 миллион түхэртөөр нэмбэ. Мэдээжэ дуушад Лариса Долина ба Ирина

Понаровская, Александр Розенбаум, Юлиан, "Нескучный сад" бүлэг городой парк соо гоё хайхан концерт харуулжа, олоһон мүнгээ энэрхы сэдхэлэй сэтдо оруулха гэжэ шидэһэн байна. Урда Сахалин болон Курилай олтирогуудые япон милитаристнуудһаа сүлөөлөөр 50 жэлэй ойдо зорюулагданан искусствын фестивалда хабаадахаа олон хотонуудай артистнууд Южно-Сахалинскда сулараа. Фестивалиин гол программа сентябриин 3-да үнгэргэгдэбэ.

(ИТАР-ТАСС).

ХЭНИИНЬ ХЭН ГЭЭШЭБ?

Эб найрамдал Чечняда тогтоожо бираагүй Р.Хасбулатов эндэ хоёрдохой хуури эзэлнэ. Хасбулатовай Россин Верховно Сөвөдэй Түрүүлэгшэ байхадань, чеченец бүхэн шахуу тэрэндэ найдадаг хаа, мүнөө ехэдэбэл, табан хүнэй нэгнэлэ имэ мэдэрэлдэ абтахаар хаш. Эдэнэрэй дунда гол түлэб техникескэ сэхээтэнэй дунда хубиинхид, наһанайнгаа амаралтада гарагшад, юундэшьеб шажан мүргэлтэнэй зарим бүлэглэлүүдэй гэшүүд, мүн "нэгэн бүхэл хубааршай Россин" тухай хараа бодолыень дэмжэгшэд ороно.

Хаджиев—Автурхановай ударидадаг хүсэнууд гурбадахи

хуурида гаранхай. "Россин бүридэлдэ ородог республика" гэхэн хараа бодол баримтадаг эдэ ударидагшад өөһэднй талыг баригшадтаа лаб этигэл түрүүлдэггүй. Ород хэлэтэн, шэнэ номенклатура, мүнөө сагта "мүндэлхэн" олзын хэрэг эрхилэгшэд эдэнэрыг дэмжэнэ. Арай шамайхан гэжэ хушгагшадай 15 процент дүү суглуулха аргатай хаш.

Зүгөөр мүнхэн зөөрин 90 шахуу процентынь гартаа барижа байгаа хадаа засагаа дүрхэ арга оложо магад ааб даа. Гадна Россин Правительство болон МБА-гэй дэмжэлгэ энэ ушарта бага бэшэ удха шанартай. Энэ

арсашагүй эли.

"Бусадууд" гээд хэлэхэдэ, "Дайнай ветеранууд" гэжэ Б.Гантемировэй парти, шажан мүргэлэй болон этникескэ бусад хүдэлөөнүүдые хараада абанабди. Мүнөө боложо байһан дайнда Россин тала баримтадаг тухай "ветеранууд" дэмжэлгэ олохогүй хаш даа. Гэбэшье эдэнэрэй ударидагшань буу эбэргэй туһаламжааршье хаань. Грозный хотын мэрэй хуурида үлэхы оролдохо юм аабза.

Бугаевай, Умхаевай, Гакаевай болон бусад ударидадаг бүлэгүүд тон үсөөн дуу абаха хаш. Гадна хушгагшадай 10 процентын дуугаа үгэхээ заабол ерэхэгүй

гээд һанагдана. Дайнай үедэ хэнэйшье тала баримталаагүй районнуудта ажаһуугшад эдэнэрэй тоодо ороно. Тэрэл зуура С.Хаджиевай мэдүүлхэнэй ёһоор, Чечен Республикын Юстицийн министрствэдэ бүридхэлдэ абтанан 19 парти болон хүдэлөөнүүд хушгалтада хабаадахаар бэлэн юм ха.

Энээнһээ гадна Чечняда ажаһуугшадай 35 процентын Росситай зүрилдэһэн зандаа байха, 50 процентын дүүрэнээр бээе дааһан гүрэн тогтоохо, 15 процентын Россин бүридхэлдэ үлэхэ дуратай гээд мүн лэ элирхэн байха юм.

С.ЯХИЕВ.
("Аргументы и факты" һонинһоо абтаба).

Чечнядахи политическэ үлэхэтэй хүсэнууд соо эгээл хайнхайн Дудаев, Маскадов, Басаев гурбанай дали доройтодо. Хада уулануудтахи нутагуудта ажаһуугшадай эрхын, социальна талаһаа дээдэ доодо шагада байгшад, тухай сагта олоһон мүнхэн элирхэй олзын хэрэг эрхилэгшэд, юушье хэхэ шадлагүй мүнөөнэй мунгальствада дурааа гутаһан эхлэтэн, шариадай ёһо уриуудта үнэн сэхэ зон, национальна бээе дааһан хушгагшай болохыг хэдэгшэд, эдэнэрыг бүри мүнхэн дэмжэдэг, тухаа хушгалтануудай болоо, тухаа булалгал хушгалтадай 40 гаран процентын дууе абажа шадамаар байна.

Чингис хаан тухай Тайлбар тал

УРИД ХЭЛЭГДЭХЭ ҮГЭ

1992 ондо Монголой ниислэл хото Улаан-Баатарта үхибүүдэй "Сүүлэнхүү" гэж нэртэй сүлөөт хэблэдэ "Чингис хаан тухай тобшо тайлбари толи" хэблэгдэн гаранан байна. Энэ толине Ч.Арьяасүрэн, Г.Чингэл, Х.Нямбуу, А.Батболд гэгшэд зохёож, хэблэдэ бэлдэхэн юм. Тус толи дотор Чингис хаанай ажабайдалда ушархан хүнүүдэй—анха нүхэд болон дайсадайн, тэрэнэй ябахан болон дайладалан газарнуудай, түрэл гаралайн болон уг изагуурайнь нэрэнүүд болон бусад алфавидай ёһоор оруулагдан байна.

Мүнөө бидэ уншагдайнгаа анхарада тэрэ зохёол оршуулан дурдахамнай.

АБА, ХОМРОГ—ээрлиг амитай болон жэгүүртэн шубуудай олзын агнуури. Ан агнуури хадаа хайдаг аба, аба хомрог гэж илгарна. Хайдаг аба гэгшын ангууша хүн гансаараа ябажа, ангыс үсөөн үсөөнөөр агнахыг хэлэнэ. Аба хомрог гэгшын ангууша олоороо хамтаржа, үргэжэ агнахыг хэлэнэ.

Монгодо ан агнуурийн эдэ хоёр янза эртэ сагһаа нааша дамжан ерлэн байна.

Эртын монголшуудай ганса нэгээрээ ан агнажа байһыг "Монголой нюуса тобшо" харанабди. Бодончар шонхор шубуугаар агнуури хэнэ, Тэмүүжэн загана гоходоно барина гэхэ мэтэ.

Монголой ан-ой хүбшын ан, гүйи талын ан гэжэ илгарна. Ангуушадай хэрэглэдэг багажа зэбсэг агнаха аргаһаан дулдыдадаг. Монголшуудай агнаха гол зэбсэгын хаали (номо, номон), урьха, занга, буу, хабха гэхэ мэтэ болоно. Мүн загана барихадаа, гүлмэ, нэрээ, хажуули хэрэглэнэ. Ангууша шубуудһаа харсага, шонхор, бүргэды монголшууд эртэ урда сагһаа хэрэглэдэг байгаа. Мүнөө үедэ казах мэтын арадууд бүргэдөөр агнуури хэдэг.

Харин аба хомрог гэшын эртын монголшуудай сэрэгэй хургуули болон, бэын тамрай бэлдэхэ болодог бэлэй. Энээн тухай Марко Поло иигжэ бэшнэ: "...Ехэ хаан ниислэл хотодоо гурбан нара хуужа, арбан хоёр, нэгэ нара хоёрыг үнгэргөөд, тэндэһээ гурбан нарада гаража, урда зүг барижа, ехэ далай (Шара мурэн) шэглэн, хоёр үдэршын газарта ошоно тогтобо.

Тэдэнэр нэгэ түмэн бүргэдыг, табан зуун харсага, юрын ба боро толгойто олон бүргэдыг хамта дахуулан ябадаг байба. Мөн голой хүндыгөөр уһанай шубуу агнахаар бүргэдөө абажа ябадаг. Тийхэдэ хаан тэрэ олон шубуу, хүниие нэгэ газарта барижа байдаггүй. Тэдэниие тус тустань тараан байлдадаг, тэдэнэр зоргоороо агнажа бариһан шубуунайнгаа олонхиение хаандаа үргэдэг. Ехэ хаан ангууша бүргэд болон бусад шубуудтаа ан абада мордоходо, нэгэ түмэн хүниие дахуулан ябадаг.

Ехэ хаанай болон ноёд

Чингис хааниие монголшууд олон зуун жэлэй туршада хүүгэд, багашууд, хүгшэн, залуугүй сүм шүтэн, сэдхэл бодолдоо дурсан, хүзэглэн ерлэн түүхэтэй. Ушарын хадаа Чингис хаан:

—Хара толгойгоо хайрлангүй,
Халуун шубааа гамнангүй,
Хааха нүдээс сабангүй,
Гарайнгаа хамсы дэрлэжэ,
Гадаада хормойгоо дэбдижэ,
Шүлхэнэй хөөһөөр ундажа,
Шүдэнэй мяхаар хоолложо,
Магнайн хүлхэнэй гоожотор
Шамдан, шармайн ябажа,

монгол гэдэг нэрыг дэлхэй дээрэ алдаршуулжа, монголой шэнэ гүрэн түрыг байгуулан түүхэтэй. Чингис хаан болбол олон улас гүрэнэй түүхэдэ мүнхэжлэн, монгол обогтоной дундаһаа дэлхэйн суута хүбүүдэй нэгэн болоһон юм. Түбэй Азийн нүүдэллэдэй соёл, хүгжэлтын мүнхын зула, зэргсүүлэшгүй хүлэг баатар болон, бидэ бүгэдын сэдхэл зүрхэндэ мартагдашагүйгөөр үлхэн Чингис хаан болбол дэлхэйн түүхэдэ хоморхон гүрэн түрын ударидагша, бэлг суутай сэрэгэй хүтэлбэрлэгшэ мүн болоно.

Хүн түрэлтэнэй хүгжэлтын жама ёһондо шэлжэн орожо байгаа энэ сагта Чингис хаанайнгаа хургаал, гэрээд үгэнүүдые ханажа ябабал, урагшаа дабшаха хүдэлөөндэмнай туһа болохо бэлэй. "Үндэр уулын хүтэл зори. Үргэн далайн олом зори. Холо гэжэ бү сүхэрэ,

яабал хүрэхэш. Хүндэ гэжэ бү сүхэрэ. Үргэбэл даахаш. Бэын бүхэ байгаашыг наа, гансыг илаха. Сэдхэлэй бүхэ байбал, олыг илаха. Зуун үйлэ бүтээбэл, үйлын урда. Үнэн үгэдэ хүрлэн хүнэй сэдхэл бүхэ",—гэжэ богдо эзэн Чингис хургадаг байгаа.

Монгол хүн бүхэн, илангаяа хойто уеын хүүгэд болон залуушууд Чингис хаанайнгаа ажабайдал болон хэһэн үйлэ хэрэгүүдыг хайнаар мэдэхэ болбол тэдэ хадаа үндэһэн арадаймнай бахархал мүн гэшэ.

Чингис хаан тухай эртэ урда сагһаа эхилээд, эрдэмтэд олон тоото номуудыг бэшлэн байна. Тэдэнэй эгээл түрүүшынхыг "Монголой нюуса тобшо" бэлэй. Тэрэһээ гадна "Богдо баатар биеэр дайлаһан тэмдэглэл", "Юань уласай судар", Рашид-ад-Дин "Сударай чуулган", Жувэйнь "Юртэмсыг байлдан дахуулагшын түүхэ", Чан Чунь, Плано Карпини, Вильгельм де Рубрук, Марко Поло гэгшэдэй тэмдэглэлүүд Чингис хаан тухай мэдэхэд, хамарһаа үнэтэйгөөр хэрэглэгдэхэ болоно. Эндэ тэмдэглэхэдэ, Судрын чуулганай гол зохёогшын Рашид-ад-Дин болобошье, үнэндөө монголой түүхэшэ эрдэмтэн Болд Чинсан тэрэниинь голлон бэшлэн юм.

Хитад хэлэн дээрэ Чингис хаанда зориулан олон номууд бии. Тэдэнэй дундаһаа "Монгол Татаарай гүйсэд тэмдэглэл", "Хара татаарай хэрэгэй тобшо" гэжэ хоёр зохёол шухала нуури эзэлнэ. Эдэ номууд Үбэр-Монгодо оршуулагдажа хэблэгдэн байна.

Баруун оронудта Чингис хаан тухай

Удаань 1201 ондо хатангин, салжууд, ихэрэс, татаар, мэргид, тайчууд, найман, ойрад, горлас, хонгирад, дүрбэд мэтын хари омотгон Жамуухыг Гүр хаан болгожо хунгад, Чингис хаан Ван хоёрто довтолхо нэдэлгэ хэбэ. Энэ хураг дуулаад, Чингис хаан Ван хаанда дуулгажэ Ван хаан яаралтайгаар сэрэгэ хүдэлгэжэ, Чингис хаанда хүрэгжэ ерлэнэ.

Тийгээд тэдэ хоёр хамтаржа, Хэрлэн мурэн руу зорибо. Чингисэй манлай сэрэг Жамуухын манлай сэрэгтэй ушаржа, үглөөдэрын байлдахаа эхлэбэ. Жамуухын манлайда Агучу баатар, Буйрут хаан, Хуту, ойрадай Хутуга бэхи гэгшэд ябаба. Үглөөдэрын Хүйтэн гэдэг газарта ерлэжэ, булта байлдажа, Буйрут хаан, Хутугу хоёр зада табижа, бороо оруулжа, шуурга хүдэлгэбэ. Гэбшье задан урбажа, өһөд дээрнэ бороо орожо, шуурган боложо, тэдэнэр гэдэргээ тэхрибэ.

Чингис хаан Онон тээшэ зүг барижа тэрлэдхэн тайчуудай Агучу баатарыг нэхэн намнаба. Агучу баатар уластаа хүрэгжэ ошоод, улас амитанаа хүдэлгэжэ, Ононой саада талада үлхэн бэхилэлтынгээ сэрэгүүдыг заһажа, тулалдаха гэжэ бэлдхэл хэжэ байба. Чингис хаан хүрэгжэ ошоод, тайчуудтай дайладаба. Айхабтар шэрүүн тулалдаан боложо, сэрэгшэд тулалдаһан газартаа худхалдан хонобо.

Энэ тулалдаанда Чингис хаан хүзүүнэйнгээ худаһа шархатуулба. Үүр сайхада, худхалдан хонохон сэрэгүүд айл аймагаа, арад иргэнээ орхижо, бутаран тараба. Чингисэй сэрэг тайчуудыг нэхэн байлдажа, Агучу баатар, Хотон Орчан, Хутуудартан урагай ураг хүрэтэр үнэхөөр хинсхэн хюдаба гэдэг.

АЙМАГ—анханай нэгэдэлэй байгуулалтын нийгэмые зохёон байгуулаха хэлбэри юм. Аймагай хүнүүд шуһан түрэлэй холбоо, обог нэгтэнэй илгарал, нутаг дэбсхэрэй болон ажахын ниитын шэнжэ, өөһэдын нэрэ, ёһо заншал, тахилга мүргэлөөрөө нэгдэдэг байна. Нилээд хожомой үедэ сэрэг иргэнэй ударидагшадаа бүридэл болоһон обог аймагыг өөрөө ударидаха ёһо аймагай гол шэнжэ болоһон юм.

Аймагуудай холбоо бүридэжэ, нэгдэжэ, олон аймаг хоорондоо холисолдоһоор, аймагһаа үлүү үргэн томо нэгдэл болоходоо, яһатан би болоно. Аймагыг зохёон байгуулгын үлгэдэл зарим угсаатан арад түлхэйн дунда хадгалагдаһаар хүрэгжэ ерлэн байна.

Монгол газарта олон обог аймаг нутаглан байһан юм. Анханай аймагай холбоо монголшуудай эртын обог хүнүүд байгуулан байна.

АЛАГ-НОЁН—Нюсэгэн Бааринай Ширээтэ үбгэнэй хүбүүн. Тайчуудай ударидагша Таргудай-Хирилтутгай ойдо хоргодожо байхада, эсгэ хүбүүн хоёр барижа абahan юм. Тэрэһээ хойшо Чингис хаанда хүсээ үгэжэ, Хэрэйд, Найман улсастай байлдахадаа, эрэлхэг габыа харуулба. Мүн Хорезмыг эзлэхэ аян дайнда оролсожо, Сыр-Дарья мурэнэй дээдэ урасхал багаар Сукту Чербитэй хамта байдаһан юм.

Алаг-ноён ородой байлаанда оролсожо, Унгарта хүрөөд, тэндэ алагдан байна.

АЛАН-ГУАГАЙ ДОМОГ—Чингисэй алтан угай дээдэ эхэ Алан-гуагай тэнгэрийн хүбүүдыг түрлэн тухай, хүбүүдтээ эб нэгэдэлтэй байхыень хурган тухай "Монголой нюуса тобшын" 17-22-дохи дугаарнуудта тэмдэглэгдэн хуушан ярыа Алан-гуагай домог гэжэ нэрлэдэг.

Персийн түүхэшэн Рашид-ад-Дин "Сударын чуулган" гэжэ зохёолдо энэ домогтой холбоотой зарим нэмэлтэ мэдээн бии. Домог соо үгүүлэгдэхэдэ, хүни бүри гэрэй үрхэ, тогоор тудан гэрэлээр сэгээн шара хүн орожо, тэрэ гэрэл хэбэл дээрнэ тудад, Алан-гуа жэрмэлхэн боложо, Буха Хатаги, Бугуту Салжи, Бодончар Мунхаг гэжэ гурбан хүбүүдыг түрлэбэ.

Алан-гуагай тийгэжэ эди шэдийн гэрэлээр жэрмэлхэн боложо, хүбүүдыг түрлэн ушар тэдэ хүбүүдынь тэнгэрийн заяатай тэнгэрийн хүүгэд гэжэ үргэгдэжэ, тэдэнэй уг удамыг нирун (нуруун) аймаг гэжэ нэрлэбэ.

Нирун гэдэгын хаян сагай монгол хэлэнэй нуруу гэжэ болоно. Чингисэй үедэ Халха Монгодо, Баруун Монгодо 19 нирун аймаг байһан юм. Алибаа домог соо тухайлан заһан

тодорхой он байда болобошье, түүхын бэлэ тэмдэглэхээр, эртын иза монголшууд дүрбэдүрбэб жэлэй эхээр өөһэдүгөө ала гэжэ нэрлэн, Ехэ нирун-га (330-555 он) байгуулаһа Тиймэ болохоороо, гуагай домог III-IV зуун үедэ бии болоһон гэжэ хана байна.

Бурхан шажанай хурган ёһоор гүрэн түрын эзэн болбол жиирэй хүнөө өөһэ эди шэдийн хүсөөр Тэнгэри түрлэн тэнгэрийнхүбүүдыг ёһотой ушар хадаа нэрлэхэ гадна, тэнгэр үргэмжлэн нэрлэй байба. Ехэ хаануудай изагуур алтан ураг гэнэ.

Тэмүүжин Тэнгэрийнхүбүү түрлэн Тэнгэрийнхүбүү ушар хадаа тэрэниие 1206 ондо Ехэ Монгол Улсастай хамта дэбжүүлэгдэн, Чингис хаан адаршан байна. Энэһээ сэдхэл этигэлыг нилхэн тэрэнэй габыаг баталһан болоно.

Алан-гуагай эр нүхэр мэргэнийгээ амидыг түрлэн Бэлгүнтэй, Бугуту мүн эр нүхэрэйнгөө бараһанай хойно турхан Хатаги, Бугуту Салжи, Бодончар Мунхаг гэжэ табан хүн туршан, нэгэ-нэгэ годийн "хухалгаты" гэхэдэнь тус тустаа өөһэдэ годлинуудыг хухалжар тийгэхэлээрнь, багсалһан байһан годли үгөөд, хухалг гэхэдэнь, тэдэнэр ороой хухалжа шадабагүй. Тийн Алан-гуа хүбүүдтээ хэлэбэ:

—Нэгэ эхын таана табан годли шэнги тус байбал, хүн бүхэндэ амид диилдэхэт. Харин багсалһон табан годли шэнги байгаа наа, хэблэди диилдэдэггүй гэжэ суртал байдаг.

Хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэдэ Алан-гуа домогтой адли тус домогууд бусад оронудташье, арад тухай байдаг.

Д.БАЛЖИН

(Үргэлжлэйн хараха).

“ХҮНЭЙ НҮГШЭХЭДЭ...”

ын нэг нь манатай үбгэнэй хэлэлхээр эндэ бэшэнэб.

Урданай зон архи табижа байгаагүй бшуу. Саг
жэлэй ошоходо, манай зон буддын хургаалай ёһо
гурим баримталжа, буянай, боди мүрэй зэргэдэ
батаар орохо байһандань этигэгшэб.

Е. ПРОНТЕЕВА,
багшын ажалай ветеран.

Абай Гэсэрэй 1000 жэлэй хайндэр —Буряад орондо

В.Матвиевскийн фото.

Үнгэтэ юртэмсын нюусанууд

ТААРАМЖАТАЙ БАЙБА ДАА...

1950 оны январийн 1-д нефть
"Смена Октября" гэж
Ярославль хото багта
тарха ябаба. Морягууд
хажда хаяад, хахад час
болон хойно татажа гаргаба.
Эр бусын юумэ баряади
гашгата ойлгобоо. Гульмэ
хоний хаб хара, нойтон,
хүрэмээр юумэн
байба. Бизог татабаб.
Петька гэрэнийе
камбуз руу абаад
хэн, гэж моторист
Черкизов хооронэ.
Язан боцманийе дахаад
Гэрэлтэй газарта
тэрэ загалан бүри
байшаба. Болсойд-
хэн хара-хаараа

Ихтиологийн институт
тушааба. Мэргэжлэтэдэй
тобшололын, одоо гайхалтай
байгаа. Тэрэ загарианынь 300
миллион жолэй саана уны

Е. АРСЮХИН.
 "(Скандалы" хонинхоо
 абтаба).

Алаг туунууд хабартаа эгээл түрүүн манай нютаг руу дулаа асаржа ерэдэг шубуун гэжэ мэдээжэ. Энээнийе автор шүлэгэй иимэ бадагаар онсолно:

Морин хуураар үлгэр далайг
түүрхэн хангиурдан дуулаж
хурахыемнай доро дурсагдаһан
мүнүүдыг зорюулна:

Ульгэр далай соогуур
Үсэд зоригтой тамарагты,
Ульгэр далай соогуур
Хүсэд сэдхэлээ амарагты.

Хургад тухай домог уншаад,
хүнэй ажабайдалда хоёр
гараймнай арбан хургадай хэды
ехэ үүргэ дүүргэдэгыень ойлгожо
анабади. Үшөө хургадайнгаа
нэрье хайса мэдэхэ абаханга
гадна, хурган бүхэнэйнх ямар
уялга дүүргэдэгые мэдэхэ
болоноби.

Халуунай сарта ундаа харяадаг, охи хангалаар дүлээтэж байдаг адуунай һүүер хэдэг айраг гудамхихые хүн бүхэн оролдодог. Ондогоор хэлээхэдэ, айрагнай эмтэй домтой ундан гэжэ мэдэнэбди. Энэ сагаан эдээнэй үүргэ тогтохэ. Энэнийе нийэ үгөөр тодорхойлно:

Сагаан эдеэмнай салгидаа -
Саг байдалнай элбэг дэлбэг,
Урданай ёһо сахигдаа -
Унданай лээжэ - айраг, тараг.

Арбан табан зүйлнүүдэй
шанарые уран зохёолшо
гурбалжан мүртэй шүлэгэй
бадагаар тодорхойлоо:

Бурьялхан булагай уһан
арюун,

Бороогой нүүлэй агаар
арюун,
Бусалхан эдээнэй дээжэ
арюун.

ХУРСА
Онъһон үгын удха хурса,
Олон хүнэй нюдэн хурса,
Оро бугын түрүүн хурса.

Оро бууган гуруун хурда.
СОЛБОН
Дууллага уулын ямаан
солбон,
Дорохоо гүйнэн гүрөөнэн
солбон,
Дугы дамжахан эшэгэн
солбон, Г. М.

Игнэжээ элдэв юумэнэй шанар
тэмдэгтээ тон тодоор харуулна.
Хорёод шахуу мүнөө сагай
таабаринууд туд ном соо
тайлбаритайгаар үгтэнхэй.
Хүнүүдые, тэрэ тоодо
багашуудые юумэнэй онсо
шонжэнүүд дээрэхээ тошолол
хэжэ, таабаринуудые зохёогты
гэһэн хургаал мүн гэжэ
нахахаар. Уран зохёолшо Бадма-
Базар Намсараевич Намсарайн
“Сагаалган” гэһэн ном сэг
соогоо барлагданан, олондо тон
туһантай дэбтэр болоно.

Бадма ШОЙДОКОВ,
үран зохёолшо.

Улад зонойм
хойморшуу
Улаан-Удэрни
хайхан даа...

С. Балдуевай фото

Спорт

ТОБШОХОНООР...

БАРИЛДААН. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар "Азийн түб" гэхэн уласхоорондын мурьсөөн Узбекистанай нийслэл Ташкент хотодо боложо байна. Казахстанай, Узбекистанай, Таджикистанай, Туркменистанай, Кыргызстанай, Монголой, Афганистанай суглуулагдамал команданууд энэ мурьсөөндэ хабаадана. Барилдаанай уласхоорондын федерациин (ФИЛА) президент Мартинетти хүндэтэ айлшан боложо, энэ мурьсөөндэ хабаадахадаа, Ази түбин оронуудта спортын энэ зүйлэй ямарар хүгжөөгдөж байһы харахая ерэнэн байха юм.

Буряад ороной барилдаагад — дэлхэйн чемпион Борис Будаев Зүүн Сибирийн технологическа университетэй оюутан, спортын мастер Олег Болонев хоёр Узбекистанай нэрэ хүндые хамгаалан, энэ мурьсөөндэ хабаадаба. Тиыхэдэ барилдааша хүбүүднэй амжалтаттайгаар мурьсэжэ, түгэсхэлэй нааданда гараа. О.Болонев 100 килограммай шэгнүүртэ барилдаадаа, монгол бүхэ Батмунхтэй тулалдахадаа, очкогор диилдэжэ, мүнхэн медаляар шагнагдаба. Б.Будаев бүхэ уулзалгануудта илажа, түгэсхэлэй шатада гараад, үсэгэлдэр алтан медальда хүртэхын түлөө хабаяа туршан байна. Энэ уулзалга тухай уншагшадтаа хожом хөөрэхэбди.

Олимпийн наадануудай зургаа дахин чемпион, белорус гимнаст Виталий Щербо баян хүн болонхой юм ааб даа. Тиимэһээ юм гү тэрэниие гурба дахин тоноо. Тиыхэдэ нэгэ удаа байрынь хоолоод, хоёр дахин "ВАЗ-2109" түхэлэй машинануудынь хулуун байха юм. Түрүүшын машина оройдоошье олдоогүй. Хоёрдохинь долоо хоноод олдоо. "Хэнэй машина байһынь мэдээ хаа, ойроньшье хүрэхэгүй хэмди", гээд хулгайшад мэдүүлээ.

ГИЙРҮГЭЛГЭ. Спортын энэ зүйл хүүлэй жэлүүдтэ яһала үргэнөөр хүгжөөгдөжэ байна.

Олимпийн наадануудай программада оруулагдаагүйшье хаа, дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөнүүд үнгэргэгдэнэ. Нёдондо жэл Казахстанай Усть-Каменогорск хотодо дэлхэйн чемпиондад үнгэргэгдэхэдэнь, нютагаймнай хоёр хүбүүд — Хяагта хотын сэрэгэй алба хаагша Александр Мальков 70 килограммай шэгнүүртэ дүрбэдэхи, Загарайн аймагай Шэнэ-Бэрээнэй больницын массажист Сергей Леонов 80 килограммай шэгнүүртэ табадахи һуури эзэлэ хэн.

— Байгша оной октябрийн 7-9-дэ Ярославска областиин Рыбинск хотодо Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөн үнгэргэгдэхэ. Эндэ тэдэ амжалтаттайгаар хабаадаха байха гэжэ найданабди. Хүүлээрн дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөн ноябрийн 11-16-да Чебоксара хотодо болохо. Энэ ехэ мурьсөөндэ тэдэнэр хоюулаа амжалта тулалха аргатай. Ушарын гэхэдэ, байгша ондо Казань хотодо эмхидхэгдэн дэлхэйн Кубогта хүртэхын түлөө мурьсөөндэ Сергей алтан медаляар шагнагдахаа гадна, 10 минута соо хоёр пүүдэй хоёр гириье 88 дахин үргэжэ, дэлхэйн абсолютна рекорд тогтоогоо хэн. Ушар иимэһээ тэрэ 80 килограммай шэгнүүртэн сооһоо дэлхэйн чемпион болохо аргатай, — гэжэ тэдэнэй тренер — спортын мастер, бүхэсоюзна категориин судья Сергей Иванович Деханов хөөрэнэ.

Б.-М.ЖИГЖИТОВ.

НҮХЭРЫНЬ ТОНОХОН БАЙБА

Байрынь хулуун зониие Минскын милици үни болонгүй баряа. Бултанай одоол гайхал түрүүлээ. Юуб гэхэдэ, тонуулшадай ударидагшан Щербын дүтын нүхэр, уласхоорондын классай спортын мастер, Белоруссийн болоод СССР-эй суглуулагдамал командада сугтаа ородог байһан Николай Тихонович байшоо бшуу.

Гол түлэб мүнхэн хулуугдаһан

Футбол "СЭЛЭНГЭМНАЙ" ХЭР НААДАНАБ?

Россин Федерациин зүүн зонин командануудай дунда мурьсөөнэй хоёрдохи хахадай уулзалганууд үнгэргэгдэжэ байнхай. Хүүлэй хоёр турай дүн хараад үзэхэдэ, Красноярскын "Металлургын" футболистнууд манай "Сэлэнгэ", Ангарскын "Ангара" командануудта айлшалхадаа, талмайн эзэдые 1:0, 3:0 тоотойгоор илажа, мурьсөөнэй таблицада байдалаа улам хайжаруулба. Хоёрдохи һуурида гараһан Барнаулай "Динамо" футболистнууд Алас-Дурна зүгэй хотонуудаар айлшалхадаа, Хабаровскын СКА-да 1:2 тоотойгоор шүүгдээ. Удаадахи уулзалгануудта Холмскын "Сахалинай" футболистнуудтай 1:1 тоотойгоор тэнсэбэ. Эдэнэрэй хойноһоо Тобольскын "Иртыш", Новокузнецкын "Металлург", Благовещенскын "Амур", Омскын "Динамо", Кемеровый "Кузбасс", Сахалинай команданууд хубаридаана. Сахалинай футболистнууд удаадахи наадандаа Рубцовскын "Торпеды" 1:0 тоотойгоор илаһан юм. Кузбассай футболистнууд "Томь", Омскын "Динамо" команданууды тус тустань 2:1 тоотойгоор шүүжэ гараа.

Манай "Сэлэнгэ" энэ үе соо Красноярскынхидта шүүгдэнэй удаа Назарово хотын "Виктория" командые 2:1 тоотойгоор илажа, мурьсөөнэй таблицада нэгэ шатаар өөдөө гараһан байха юм. Энээнэй хүүлээр футболистнууднай Барнаулай "Динамо", Рубцовскын "Торпедо" командануудтай наадахааа тийшэ ошобо. Тиыхэдэ Барнауда шанга тэмсэлдэ команданай 1:2 тоотойгоор шүүгдэбэ гэхэн мэдээсэл абтаа.

Уншагшадтай анхаралда мүнөөдэрэй байдалаар мурьсөөнэй таблица толилогдобо.

Команданууд	Наадаа	Шүүгээ	Тэнсээ	Шүүгдээ	Бумбэга	Очко
"Металлург" (Красноярск)	21	14	4	3	36—11	46
"Динамо" (Барнаул)	21	12	5	4	32—18	41
"Иртыш" (Тобольск)	21	13	1	7	37—21	40
"Металлург" (Новокузнецк)	21	12	3	6	46—22	39
"Амур" (Благовещенск)	20	11	3	6	36—18	36
"Динамо" (Омск)	21	11	3	7	34—20	36
"Кузбасс" (Кемерово)	21	10	3	8	26—19	33
"Томь" (Томск)	21	9	5	7	34—14	32
"Сахалин" (Холмск)	21	9	5	7	26—28	32
"Виктория" (Назарово)	21	9	4	8	35—22	31
"Мотор" (Прокопьевск)	21	8	7	6	17—21	31
"Динамо" (Якутск)	20	8	5	7	27—32	29
СКА (Хабаровск)	21	8	3	10	21—25	27
"Сэлэнгэ" (Улаан-Удэ)	20	7	2	11	16—32	23
"Торпедо" (Рубцовск)	21	6	4	11	24—30	22
"Ангара" (Ангарск)	20	5	2	13	23—50	17
ФК (Междуреченск)	21	2	2	17	13—69	8
"Самотлор XXI" (Нижневартовск)	21	1	3	17	4—45	6

байгаа. Тэрэ тоодо 25 мянган доллар. Щербэдэ ходо ердэг тула, тэрэнээ хаана хадагадаг байһынь Тихонович тон хайнаар мэдэхэ байгаа. Сүүд тэрэниие дүрбэн жэлээр түрмэдэ хааха гээд тогтообо.

"Хулуугдаһан бүхэ юумэн оусаагдаагүй. Талаан болоходоо, алтан медальнуудын бултадаа бүтэн", — гээд Олимпийн наадануудай чемпиной эхэ Валентина Николаевна Щербо

хэлэнэ.

Өөрөө Виталий хоёрдохи жэлээ Америкэдэ байна, тэндээ Атлантада болохо Олимпийн наадануудта бэлдэнэ. Белоруссийн командын түлөө эндэ наадахаб гэнхэйшье хаа, Олимпиадын хүүлээр океанай саана хэтэдэ үлэхэм гү гээд ходо ханадаг болонхой юм ха.

("Аргументы и факты" хонинһоо абтаба).

Дэлхэйн хонин

дээжэһээ

ТЭНДЭШЬЕ ГАНСААРАА

Хадамда гарангүй гү, хамга абангүй наһа бараһан наһа барахадаа, наһандаашье гансаараа гэжэ Хитадта зон хэлсэнэ. Нэгэ наймаашанай 19 басаганай адуулшахаа хүзэгтэй эсэгэнь хүдөөхтэй урда тээ тэрэнээ хадамда гээд шийдэбэ. Басаганай аймахтар баян байһан тула "Намга абаха" дуратайгаа угаа олон байба.

Түрэнэ бүхы заншалууды сахилагтай үнгэрбэ. Наһа барата наһандаа үнэн сэхэ байха гээд асуухадань, залуу "үнэн байхаб" гэжэ харья юм ха...

"БҮ ДҮТЭЛЭ"

Турцида ажаһуудаг хамган хоёр хэрэддээ жэлэй турша соо бөө хөөрэлдэнгүй. Мүнөө бөө нэгэ гэр соо байдагы мэндэлхэньшье дууны хүн үгы. Тэдэниие эблээр Долоон үхибүүдын, 17 аш болон эзэнэрын, хотын гуу имэ уялга дүүргэхэ гээд байха юм.

Эдэ хоёрой хэдытэй байн тухай хэлэхэ болоо. Наһаниинь 82, үбгэниинь наһатай юм. Бүхы наһан соо иигэжэ байха ха. Эблэрэнхаар, наһа бар наамни дээрэ гэжэ наһаниин хэлээ бшуу. Онсохо болоо, юун болоод хэрэглэ гээд асуухада, эдэн харюусажа огтө шадахаг байна.

БУЛТАНДАНЬ ТЭМДЭГ ТАБИХА

Эрид шууд хараа болом консервативнаажалюуу Давид Дьяк эрээгүй. "Адвокат" сэтгүүн к о р р е с п о н д е н т а асуудлануудта харюусада нэгэ онсо гайхалтай дурдана оруулба. Луизнана шаан губернаторай тулал хэв наһатай байһан тэрэ СТИ ээр халдаһан зонин тусхайгаар тэмдэгтэй дурдахал оруулаа.

ЮУН ХЭРЭГТЭЙБ?

Хүндэ вагна юм хэрэгтэйб? Хонин асуу байна даа. Бөө угаа хэрэгтэй гэжэ хэншье хэл байха. Зүгөөр Аляскай Педро-Бей посёнт ажаһуудаг Джон Рибсон юумэтэй болохо гээб. мототой, автобилиин хүт хоёр мөөрһөө, голһоо юумэн үгы байба.

Тэрэ хургуалин хажуу гаража ябатараа, заһабар һүүлдэ газра хаягдаһан хараад, тэрэниие абаад, ябадаг тэртэ болгобо. Тинэ зониие гайхуулан, по соогуураа гүйлгэжэ, талһаа болон бусад хэрэ юумээ шэрэдэг болонхой.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б.-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И. (хэблэлэй директор), РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т. В.

Манай адрес:

670000, Улаан-Удэ,
Каландаришвилиин
үйлсэ, 23, "Буряад үнэн"
газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2
хуудан хэмжээтэй.
Индекс 50901. Хэбэг
4327.
Хэблэлдэ тушаагдаһан
саг 17.30.

Буряад Республикын республиканска
типографида газетэ хэблэгдээ.
Директорайн телефон: 2-40-45.
Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ
абтанхай.
Заказ №166.

Редакцийн телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариатай - 2-60-91, тахууниин-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон хургуулинуудай - 2-64-36, 2-57-63, олонийтын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58, оршуулгын - 2-67-81; корректорнуудэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Мэти корреспондентнууд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61, Баргажанда - 91-6-40.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.